

Szabó András Péter

Egy elveszett gyűjtemény kincsei

*Ondrej Czemanka turóci nemes könyvtára**

A 17. század magyar szerzőtől származó vagy Magyarországon megjelent nyomtatványait leginkább a szerencsésen fennmaradt példányok alapján ismerjük, de az is meglehetősen gyakran előfordul, hogy egy könyv megjelenését csak egy egykorú vagy kései említés igazolja. Utóbbiakat általában a 18. század olyan gondos tudományos íróinak köszönhetjük, mint amilyen például a magyarországi evangélikus lelkészekről életrajzi lexikont összeállító Johann Samuel Klein (1748–1820),¹ aki számos, azóta elveszett nyomtatvány emlékét fenntartotta. Sokkal ritkábban vehetjük viszont hasznát a kora újkori könyvjegyzékeknek, amelyeknek szűkszavú, megjelenési helyet és évszámot csak elvéve tartalmazó leírásai olykor a mű azonosítását sem teszik lehetővé, a konkrét kiadványok meghatározására pedig igen korlátozottan alkalmasak.

A jelen közlemény alapjául szolgáló forrás azonban egyike azon kevés könyvjegyzéknek, amely a bibliográfiai bűvárlatoknak is alkalmas segédeszköze lehet. Egy művelt Turóc megyei szlovák evangélikus kisnemes, Ondrej Czemanka/„Czemanka András”² (*1675. január 2., Tarnó – †1759. július 15., Necpál) hajda-

* A jelen tanulmány a Szegedi Kis István kutatási ösztöndíj és a Lendület Családtörténeti Kutatócsoport támogatásával született meg. A kutatáshoz nyújtott segítségükért szeretnénk köszönetet mondani Eva Kowalskának, Libor Bernátnak és Tóth Gergelynek, illetve az Országos Széchényi Könyvtár régi könyves munkatársainak: Perger Péternek és Vásárhelyi Juditnak. Továbbá köszönjük Hanák Bélának, hogy a körmöcbányai levéltárban gyűjtött anyagából több menyezői meghívó adatait kikereste számunkra.

¹ KLEIN, Johann Samuel, *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, Leipzig, Ofen, Diepold und Lindauer, 1789, I–II.

² Neve a forrásokban rendszerint latinos formában, tehát Andreas Czemankaként szerepel, ám turóci kortársai minden bizonnyal Ondrejnek szólították, a magyar névalakkal pedig eddig csak az irodalomtörténetírásban találkoztunk. Ezért, azzal a szándékkal is, hogy a turóci közeg szlávajkúságát hangsúlyozzuk, Czemanka és családtagjai esetében szlovák keresztnévátváltozat használata mellett döntöttünk. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy e névhasználat nem teljesen következetes, hiszen a régió többnyire inkább szlovák anyanyelvű, de hungarus identitású nemesi családjainak nevei magyar alakjukban rögzültek a magyar történeti irodalomban, és ezt a többi familia esetében mi is tiszteletben tartottuk, az evangélikus lelkészcsaládok esetében pedig az írásban általánosan elterjedt latin névváltozatokhoz ragaszkodtunk. A modern szlovák szakirodalomban fel-feltűnő (fonetikus átírást alkalmazó) mesterséges Čemanka családnévalakot mindenképpen koridegennek érezzük, és használatát kerülnénk. A észak-magyarországi szlávajkú családok esetében

ni tarnói (ma: Trnovo, SK) könyvtárának emlékét őrzi, amely a kortársak szerint – a tulajdonos szerény anyagi helyzetének dacára – egyike volt a leggazdagabb magyarországi gyűjteményeknek, ám valamikor az 1730-as években tűzvész martaléka lett. A táblázatos formájú lista különlegessége, hogy a szokásosnál pontosabb címleírason túl minden esetben igyekszik megadni a nyomdahelyet és a megjelenési évet is. Különlegessége miatt eredetileg teljes szövegű közlését terveztük, ám végül meglegedtünk adatainak kiértékelésével és az ismeretlen nyomtatványok kiszűrésével is.

Könyvjegyzékünknek már a fennmaradási helye is különleges. Martin Laučeknek (*1732. május 12., Turócszentmárton – †1802. február 9., Szokolca) a tudós szokolcai evangélikus lelkésznek (1783–1802)³ „Collectanea” névre hallgató hatalmas kéziratgyűjteményében maradt ránk, amelynek tizenkilenc kötetét jelenleg a Zay család levéltára (Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony) őrzi, további nyolc kötetét, illetve Lauček tizenöt kötetre rúgó levélgűjteményét pedig a Szlovák Nemzeti Könyvtár (Turócszentmárton) kézírattára.⁴ A Collectanea valamikor

az egyetlen védhetetlen megoldás talán a párhuzamos névformák kínosan pontos feltüntetése lenne, ami azonban feleslegesen megerhelné a szöveget.

³ Martin Lauček (magyarosan: Laucsek/Lautsek Márton) egy egész sor magyar, szlovák, cseh és osztrák életrajzi lexikonban szerepel. A legrészletesebb adatokat azonban Ján Ďurovič róla írott kismonográfiájában találhatjuk: ĎUROVIČ, Ján, *Martin Lauček, Tolerančný kňaz-spisovateľ*, Myjava, Tlač Daniela Pažického, 1933. – Szokolcai tevékenységéről újabban: PETROVIČ, Vladimír, Koč, Ondrej, PROKSA, Pavel: *Z dejín evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Skalici*, Skalica, Záhorské múzeum. 1997, 15–26; PETROVIČ, Vladimír, *Evanjelická cirkev augsburského vyznania* = Skalica, ed. Drahošová, Viera, *Skalica*, Mesto Skalica, Záhorské múzeum, 2014, 709–723, 713–715.

⁴ Slovenská národná knižnica, Martin, Literárny archív, C 1069. Lauček, Martin: Collectanea, III, VII, VIII, XI, XIX, XXI, XXII. számú kötetek. Illetve ugyanitt külön, a J 859. jelzet alatt őrzik a XIV. kötetet, amelyet az ismert szlovák irodalomtörténész, Ján Mišíanič (1914–1972) vett kölcsön az akkor még Zayugrócon (ma: Uhrovec, SK) őrzött Zay-könyvtárból, és 1967-ben Pozsonyból került be a turócszentmártoni intézménybe. Érdemes megjegyezni, hogy a XXI. kötetben elnevezése ellenére szintén levelek vannak. Ezen felül találunk még itt tizenöt kötetnyi, Lauček által láthatóan külön sorozatba („epistolarum volumina”) sorolt levelet is, amelyeknek üres oldalait viszont a tudós lelkész előszeretettel használta fel történeti jegyzetekre. A meglévő kötetek az I, II, III, IIIa, IV, V, VI, VII, VIII, X, XI, XII, XIII, XIIIa és XIV. számokat viselik. Ezekben egyrészt a Martin Lauček által, főként Gömör vármegyei működése (1754–1783) alatt kapott levelek kaptak helyet, másrészt olyan, az 1710–1730-as években kelt misszilisek, amelyeknek címzettje Martinus Regis (†1737. márc. 4.) a roznói evangélikusok Berzétére szorult gyülekezetének lelkésze volt. Ezeket Lauček talán berzétéi rektorsága (1754–1756) alatt vette magához. Regis gazdag, művelődéstörténeti adatokban bővelkedő levelezését a kutatás eddig csak korlátozottan hasznosította: TARNAI Andor, *A magyarországi irodalomtörténetírás megindulása = Irodalomtudományi Közlemények*, 71(1971), 1–2, 35–77; SZELESTEI NAGY László, *Hamis impresszumú könyvek a 18. századi Magyarországon, II. (Magyar nyelvű ima- és énekeskönyvek az 1730-as években = Magyar Könyvszemle*, 107(1991), 4, 343–352; SZELESTEI NAGY László, *Egy fanatikus lelkész a 18. század első feléből (M. Sartorius János) = Credo*, 2(1996), 3–4, 60–64; BOGÁR Judit, *Egy késmárki polihisztor élete és munkái feljegyzéseinek tükrében. Ifj. Buchholtz György naplója (1709–1737)*, Piliscsaba,

a 19. század első felében került be az evangélikus egyház nagy pártfogójának számító Zay család zayugróci könyvtárába és levéltárába. Nem lenne meglepő, ha ebben szerepet játszott volna Martin Lauček fia, Jonatán (*1777. február 5., Felsősjó – †1806), aki tanulmányai után Zay Péternél dolgozott nevelőként, majd korai haláláig a Nyitra megyei Zélle evangélikus lelkészeként szolgált.⁵

Miután a Zay család vagyonát a második világháborút követően államosították, 1956-ban a Collectanea köteteinek egy részét a Matica slovenská turócszentmártoni könyvtárába (a mai Szlovák Nemzeti Könyvtár jogelődjébe) szállították, ahova később, bajmóci és apponyi kitérő után a Zay-könyvtár nyomtatványai is kerültek, az anyag másik fele viszont a Zay család Pozsonyban elhelyezett levéltárában maradt. Lauček életrajzírójának, Ján Ďurovičnak 1933. évi, tehát még a konfiskáció előtti leírása alapján úgy tűnik, hogy a kötetek legalább egy részét eredetileg sem a könyvtár részeként kezelték, hanem levéltári anyagként, és talán éppen ez az oka a Collectanea legújabb kori szétválásának. Érdekes, hogy Ďurovič huszonkét kötetről beszél,⁶ azonban jelenleg a két őrzési helyen a Collectaneának összesen huszonzét tomusát találjuk. A címlapok összevetése alapján kiderül, hogy a szakolcai lelkész több esetben kétszer is kiadta ugyanazt a sorszámot, ez ad arra magyarázatot, hogy a valóban 22-ig terjedő kötetszámozás huszonzét kéziratnak felel meg. Míg a Turócszentmártonba került kéziratok korábban is viszonylag ismertek voltak a kutatás számára: a XIV. számú kötetet például Ján Čaplovič bibliográfiai műve nyomán a Régi Magyarországi Nyomtatványok gárdája is rendszeresen használta, addig a pozsonyi kéziratokról csak keveseknek volt tudomása.⁷ A szlovák történettudomány számára nemrég fedezte fel újra Eva Kowalská, és az ő szíves útmutatása nyomán tudtuk egy részét 2019 nyarán mi is átnézni.

Lauček a maga monumentális másolatgyűjteményébe a legkülönbözőbb műfajú forrásokat emelte be, amelyeknek azonban van egy közös nevezője: az evangélikus egyháztörténethez való szoros kapcsolódásuk. Egyaránt találunk itt emlékkönyveket, elbeszélő forrásokat, lelkészavatási és esperességi jegyzőkönyveket, okleveleket, missziliseket, a magyarországi lutheránus egyház történetéről szóló 18. századi munkákat, és olykor eredeti nyomtatványokat is. Az iménti műfaji sokszínűséget gyarapítja az általunk megtalált könyvjegyzék is,

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2010. (doktori értekezés), 155. – Az összesen 23 kötet közül 13 tartalomhoz készítették a Matica slovenská munkatársai a tartalmat leíró részletes segédletet.

⁵ PAULÍNÝ, Ladislav, *Dejepis superintendencie nitrianskej*, IV, Jasenova, Redakcia Cirkevných listov, 1894, 124.

⁶ ĎUROVIČ 1933, i. m. 182–188.

⁷ A kevesek közé tartozik Klaniczay Tiboron túl Szelestei Nagy László, aki fenti rövid közleményében egy, a pozsonyi Collectanea sorozatba tartozó kéziratra is hivatkozott. (És az ő nyomán tanítványa, Bogár Judit is.); Jellemző a pozsonyi kéziratok ismeretlenségére, hogy az a szlovák tanulmány, amely 1968-ban részletesen ismertette az akkor Apponyban (ma: Oponice, SK) őrzött Zay-könyvtárat, csak a Turócszentmártonba szállított Lauček-kötetokről tudott: GAJDOŠ, Věslav Jozef, *Zayovská knižnica v Uhrovci (Stručná história a rozbor fondov) = Knižničný zborník*, 1(1968), 94–119, 111.

amely a Collectanea egy olyan kötetében maradt fenn, amely közvetlenül nem Lauček szorgalmát dicséri, hanem címlapja szerint Gabriel Valovicz tarnói nemes 1756-ban készített másolatait tartalmazza.⁸ Mivel Czemanka ekkor még életben volt, földije feltételezhetően közvetlenül tőle szerezte meg az elpusztult könyvtár teljes jegyzékét, amelyből a ránk maradt kivonatot elkészítette. (Forrásunk ugyanis minden értéke ellenére csak kivonat.)

Mielőtt azonban a könyvjegyzék részletesebb elemzésébe fognánk, érdemes Ondrej Czemanka személyével közelebbről is megismerkednünk, mert életútjából a forrás elemzéséhez is számos támpontot meríthetünk.⁹ Fiatalkorára és pályakezdésére a legmegbízhatóbb adatokat kéziratos önéletrajza szolgáltatja, amelyben sajnos csak 1701-ig örökítette meg az eseményeket.¹⁰ Ondrej Czemanka 1675. január 2-án született Tarnón, szlovák evangélikus kismemesi családban. A Kis-Fátra tövében fekvő szülőfaluja egyike volt Turóc vármegye kuriális (nemesi) községeinek, ahol a 17. század és a 18. század fordulóján a Czemankák mellett a Buócz, a Kostyál és az Uhrík nemesi családok tagjai éltek.¹¹ A Czeman-

⁸ Slovenský národný archív, Bratislava, Archív rodu Zay – Bučiansky archív, zbierka (A továbbiakban SNA Zay), šk. 166. Martin Lauček: Collectanea, XII. „Collectanea industria Gabrielis Walowicz Thuroczeno-Tarnoviensis conquista anno Christi 1756” A kötet a könyvjegyzék (107–145.) mellett tartalmazza többek között Thobias Masnicus/Tobiáš Masník evangélikus lelkész fogásáról és kiszabadulásáról írott közismert munkájának (1676) cseh változatát (11–43.), Georgius és Zacharias Clementis (1590–1686) illetve idősebb és ifjabb Thomas Dorotheicus/Dorschitz (1563–1664) naplójának másolatait (44–67, 67–106), valamint egy, Georgius Ambrosius csetneki lelkész 1741. évi szuperintendensi beiktatására írott versfüzért. (oldalszám nélkül.)

⁹ Czemankáról eddig egyetlen, nyúlfarknyi hosszúságú életrajzi tanulmány jelent meg, a családra vonatkozó értékes adatgyűjtés mellett számos pontatlansággal, hibával: ŠIKURA, Ján, *Ondrej Czemanka = Historický sborník*, 2(1944), 1, 28–30. Ezen felül csak életrajzi lexikonok és családtörténeti munkák szócikkei állnak az érdeklődők rendelkezésére: HORÁNYI Elek, *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*, I, Viennae, impensis Antonii Loewii bibliopolae Posoniensis, 1775, 454–455; NAGY Iván, *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, I–XIII, Pest, Beimel J. és Kozma Vazul, 1857–1868, III, 194–195; SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I–XIV, Bp., Hornyánszky Viktor, 1891–1914, II, c. 499–500; KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok*, III, Bp., Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1912; ERCÉ: *Slovenská krv*, Bratislava, Vydavateľstvo lexikálneho diela „Slovenská krv”, 1942, 79; *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*, ed. Mináč, Vladimír, I, Martin, Matica slovenská, 1986, 123; *Biografický lexikón Slovenska*, ed. Ďuranová, Ľudmila, II, Martin, Slovenská národná knižnica, 2008, 126.

¹⁰ Evangélikus Országos Levéltár, Bp., Archivum generalis ecclesiae (A továbbiakban: EOL AGE) V.64. Schulek József gyűjteménye, Tom. XXXIV, 255–260. – Nem tudjuk, hogy Czemanka az önéletrajzot mikor írta. Erős a gyanúnk, hogy valamikor az 1710–1720-as években, mert könyvtára pusztulását nem említi benne.

¹¹ ŠIKURA, Ján Štefan: *Miestopisné dejiny Turca*, Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení, 1944, 134–137; NOVÁK, Jozef, *Turčianské rody (Šúpis turčianskych rodov z 18. storočia = Kmetianum*, 4(1976), 75–109, 87 és 98; BRINDZA, Peter, *Erby a pečate trnovských kurialistov 1599–1701 = Genealogicko-heraldický hlas*, 21(2011), 1–2, 52–58; Az 1720–1730-as évek tarnói birtokosait, Ondrej Czemankát külön kiemelve, Bél Mátyás sorolta fel országleíró munkájában: „Hodie famili-

ka család nem tartozott a törzsökös turóci familiák közé: első ismert tagjuk, Mikulás csak a 17. század elején tűnt fel a vármegyében, és kitartó házassági politikájuk nyomán Ondrej Czemanka működésének idejére Tarnó mellett Kostyánban és Pribócon rendelkeztek kisebb birtokokkal. (Tarnón Pribócról kiindulva telepedtek meg.)

A nagy könyvgyűjtő édesapja, Adam Czemanka (*1640. január 20.–†1714. augusztus 28. Tarnó) Turóc vármegye tisztviselőjeként és a turóci evangélikus esperesség felügyelőjeként működött,¹² míg édesanyja Prónay Erzsébet (†1688. január 31.), blatnicai Prónay István és necpáli Justh Erzsébet leányaként a térség két meghatározó köznemesi familiájának sarja volt. Jellemző a szűkebb időszak, az ún. „gyászévtized” viszonyaira, hogy az erőteljes evangélikus háttér ellenére Ondrej Czemankát 1675. január 6-án a jezsuita Lászlóffy Péter keresztelte meg a szomszédos Valcsa katolikus templomában. 1683-tól azonban már evangélikus iskolában tanult, előbb Turócszentpéteren, majd 1684-től Turócszentmihályon, Andreas Blasii (†1715. június 15.) a későbbi ivánkafalvai lelkész diákjaként, végül 1684. szeptember 16-tól 1686 májusáig a vármegye székhelyén, Turócszentmártonban járt iskolába, ahol egy darabig Elias Važani rektornál lakott. Tanulmányainak meghatározó időszakát azonban a Körmöcbányán eltöltött (1686. május – 1689. augusztus 12.) három év jelentette számára, ahol Georgius Regis beosztott tanár (collega), majd Daniel Parschitius rektor diákja lehetett. Miután apja a Turóchoz viszonylag közeli bányavárosból hazahívta, bő másfél évig a szülőfalujától mintegy tíz kilométerre fekvő artikulás hely, Necpál iskoláját látogatta. (1689. szeptember 30. – 1691. május 24.), Elias Sartoris irányításával.

Apja 1691. június 23-án báró Révay Elek udvarába küldte familiárisnak, a Nyitra megyei Verbóra, így iskolai tanulmányai tizenhat éves korában lezárultak. Katolikus dominusa a Révay család trebosztói ágából származott, és az önéletírás tanúsága szerint olvasni szerető művelt főnemes volt, ám a fiatal Czemanka az utólag láthatóan gondosan kicsiszolt elbeszélés szerint sok háborgatást szenvedett a báró katolikus udvaroncától, akikkel acélos hitű evangélikusként bátran

arum, quae hic florent, praecipuae sunt: Buocz, Goschecz, Kostyál, Rovosz, Valovicz et Czemanka, cuius decus, singulari sua eruditione, praeclare nunc tutatur, Andreas Czemanka, studiis nostris optime addictus. Absolvitur locus curiis quattuor.” Bél Mátyás, Notitia Hungariae novae historico geographica, II, Bécs, Johannes Peter van Ghelen, 1736, 330.

¹² Adam Czemanka tisztségeit, illetve születési és halálozási idejét az a részben verses epitáfiumfelirat árulja el, amelyet fia fogalmazott meg, és helyezett el a necpáli templomban: Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj/ Kolozsvári Egyetemi Könyvtár (A továbbiakban: BCUC), Mss. 334. „Ivánka Sámuel másolati gyűjteménye”, 2. kötet, fol. 82v–83r. (nr. 28. „Inscriptio in obitum domini Adami Czemanka per filium Andream adornata”) A felirat egy másik másolata: EOL AGE V.40., Schulek József gyűjteménye, Tom. IX, 103. „Generoso domino Adamo Czemanka de Trnov in clyti comitatus Thurociensis iudici appellationum ac ecclesiae huius evangelicae inspectoris, parenti maxime meritissimo et summe desideratissimo.” A némileg rejtélyes „iudex appellationum” kifejezés valószínűleg esküdt ülnököket, és nem szolgabírókat takar. – A szlovák szakirodalom végső soron e forráshelyre támaszkodó adata: „stoličný súdca a inšpektor turčianského evanjelického bratstva” NOVÁK 1976, i. m. 98.

vitába szállt.¹³ Ezeknek a konfliktusoknak is szerepe lehetett abban, hogy 1692 novemberében átmenetileg hazatért Verbórról, majd 1693. március 8-án az evangélikus Osztrosith Mátyásnak, és feleségének, Révay Péter koronaőr unokájának, a Révay család blatnicai ágából származó Révay Kata Szidóniának szolgálatába állt. Ott is maradt udvarukban a Trencsén megyei Illaván egészen 1697. április 26-ig. Ezt követően hazatért Tarnóra édesapjához, és szűk egy héttel később, május 1-jén Turóc vármegye rendes esküdt ülnökévé választották, amely tisztségben az önéletírás megírásának időpontjáig összesen hét esztendőt töltött el. 1698 augusztusában valamilyen rohamszerű tünetekkel járó súlyos betegségbe esett, amelyből csak 1699 februárjában gyógyult fel, és ez a tapasztalat tovább mélyítette az evangélikus teológia iránti érdeklődését.

Az önéletírás itt megszakad, de hozzá csatlakozva fennmaradt három 1707. évi útjáról készített naplója is.¹⁴ Ezek az utazások szorosan összefüggtek a Turóc vármegyei nemességet II. Rákóczi Ferenc fejedelem ónodi országgyűlése (1707. május 31. – június 22.) után sújtó kíméletlen kuruc megtorlással.¹⁵ Turóc vármegye ugyanis 1707 februárjában egy körlevelet küldött ki Pozsony, Nyitra, Liptó, Trencsén, Bars és Árva vármegyék rendjeinek, amelyben felsorolták a nemességet és a népet a hadakozás miatt sújtó nehéz terheket, és mellékeltek a fejedelemhez benyújtandó emlékiratuk tervezetét is. Ebben pedig világosan kinyilvánították, hogy az 1706-ban sajnálatos módon elakadt béketárgyalások újrakezdését

¹³ „Postea, o fatum acerbum! Maxima cum scholarchae meique ipsius tristitia a studiis altioribus ex insperato abstractus, Verboviam anni nunc dicti 1691. 23. iunii in aulam magnifici quondam baronis Alexii de Rewa protrudebar, ubi quidem sat musis faventem et libros indefesso studio evolventem dominum, quod mihi tanto—quanto fuerat solatio, nanciscaebam, verum enim vero fidei salvificae ab hostibus, inter quos indebite commorari debebam, continuas inquietationes, pleurumque et persecutiones sustinere cogebam, quas tamen omnes in assidua Novi Testamenti Slavonici et catecheticae Dietericianae, inque hanc contentae Augustanae Cofesssionis invariatae lectione perdurans, ope divina superabam, ita, ut adstante coelesti agonotheta Iesu Christo, ipsae inferorum portae, nedum hostes, quos verbum Iehovae per os meum flagellabat, praevalere non potuerint contra me. Victoria penes me stetit, corona in coelis reposta.” EOL AGE V.64., 257.

¹⁴ EOL AGE V.64., 249–255. „Trium peregrinationum Andreae Czemanka de descriptio” „I. Occasione captivitatis generosi domini Adami Czemanka de Tnow, patris mei desideratissimi.” „II. Peregrinatio in negotio dominorum Georgii Lehoczky (obiit 1720) affinis et Georgii Kosstyal captivorum Agriensium ad principem Franciscum Rakoczy Sáros-Patakinum usque occoepta 1707 in octobri.” „III. Peregrinatio ad conventum regni Hungariae deputatorum Cassoviam pro 5. decembris anno 1707 indictum, in negotio magnifici baronis Michaelis senioris de Rewa et generosi domini soceri mei, Casparis Szadeczy tunc temporis in aresto Bajmoczensi detenti.”

¹⁵ Az események véleményünk szerint legjobb feldolgozása: MÉSZÁROS Kálmán, *Újabb szempontok és források a turóci pártütés történetéhez = Hadtörténelmi Közlemények*, 120(2007), 1195–1232; A háromszázadik évforduló kapcsán szlovákul egy egész tanulmánykötet jelent meg az 1707. évi eseményekről: *Memorialis – historický spis slovenských stolic. Zborník prác z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti 300. výročia tragických udalostí na počesť turčianskych martýrov Melchiora Rakovského a Krištofa Okoločaniho 7. a 8. júna 2007 v Martine*, ed. Augustínová, Eva, Kovačka, Miloš, Martin, Slovenská národná knižnica, 2008. A tanulmányok közül Radoslav Ragačnak és Ivan Mrvának az elemzésbe új forrásokat bevonó írásai a leghasználhatóbbak.

tartanak szükségesnek. A hamvába holt (és meglehetősen naiv) kezdeményezés vége az iratok megfogalmazóinak, egyben Turóc vármegye országgyűlési követeinek, Rakovszky Menyhért esküdt ülnöknek, illetve Okolicsányi Kristóf alispánnak ónodi felkoncolása, illetve kivégzése lett. Az etnikai felhangoktól sem mentes leszámolás után Turóc vármegye szinte egész tisztikarát letartóztatták, köztük Ondrej Czemanka apját és számos rokonát.

Czemanka első útja június 22-én, apja elfogásával kezdődött, és a fejedelmet követve a sajkörömi táborba, majd Szerencsre, végül Munkácsra és Ungvárra vezetett. Kitartó kérvényezésével végül július 26-án sikerült elérnie II. Rákóczi Ferencnél, illetve Bercsényi Miklós generálisnál, hogy apját szabadon bocsássák, és a fejedelmi parancs birtokában három nappal később maga hozhatta ki az egri fogságból. Második, 1707 októberében tett, meglehetősen szűkszavúan leírt útjának végállomása Sárospatak volt, és rokonának, Lehoczky Györgynek, illetve a turóci konvent jegyzőjének, Kostyál Györgynek kiszabadítására irányult, végül harmadjára az 1707. december 5-re meghirdetett kassai gyűlésre utazott el, hogy közbenjárjon két tekintélyes fogoly, idősebb Révay Mihály, illetve saját Bajmócon raboskodó apósa, Szádeczky Gáspár (†1717. szeptember 16., Lédec) érdekében.

1707 után aztán egy még nagyobb, Czemanka felnőtt életének nagy részét magába foglaló, csekély fél évszázadnyi hiátus következik az életrajzban, egészen 1758 végéig, amikortól rendelkezésünkre állnak a könyvjegyzékünket másoló Gabriel Valovicznak idős, beteges tarnói szomszédja végnapjairól készített, az életrajz egészét sajnos vajmi kevéssel gyarapító jegyzetei.¹⁶ Innen, és Adam Latsny necpáli evangélikus lelkésznek az önéletrészhez utólag hozzáfűzött záradékából tudjuk, hogy a már halála közeledtét érző Czemanka 1759. július 15-én kocsin a közeli artikuláris helyre, Necpálra vitette magát, hogy úrvacsorát vegyen, és még aznap, kevéssel visszaindulása után elhunyt. Testét három nappal később temették el Necpálon.¹⁷ Ahogy azt az anyakönyv is jelzi, Ondrej halálával a Czemanka familia kihalt.

Szűkebb családjáról nem sokat tudunk. Csak az 1707. évi útinapló fenti adatából derül ki, hogy felesége szádecznei Szádeczky Gáspár egyik leánya volt.

¹⁶ BCUC, Mss. 334., 2. kötet, fol. 62r–v. (nr. 19.) Samuel Ivanka necpáli evangélikus rektor másolata Gabriel Valovicz/Velovits 1758. december 7. és 1759. július 18. (valószínűleg másolási hiba július 15. helyett) között vezetett eredeti jegyzeteiről.

¹⁷ „Mortuus est hic vir anno 1759. die 15. iulii undecima hora ante meridiem Neczpallini, quo ad sumendam saxram synaxim, curru iam morbidus, sed animo praesenti et fiduciae in Deum et salvatorem Iesum Christum plenus, devecus fuit, ibidemque dein 18. iulii sepultus, cui in honorem de vera laude eruditorum christianorum reverendus Adamus Latsny loci pastor parentavit, atque hancce notulam de ultimis fati tanti viri subnexuit.” EOL AGE V.64., 260.; A temetés időpontját megerősíti a necpáli anyakönyv bejegyzése is: 1759. „Andreas Czemanka nobilis de Tarno ultimus familiae haeres sepultus 18. iulii nullo relicto haerede, vir in re litteraria versatissimus. Cum cont. annorum 84 et 5 mensium.” Štátny archiv v Žiline so sídlom v Bytči, Zbierka cirkevnych matrik (A továbbiakban: ŠAŽ ZCM.), nr. 678. Necpáli evangélikus kereszteselési, esküvői és halálzási anyakönyv 1705–1756, 393. (Elérhető az interneten a mormon anyakönyvi adatbázisban: www.familysearch.org)

A necpáli anyakönyvekben még feltűnik két családtag, de nem tudjuk biztosan, hogy mennyire szorosan kapcsolódnak Ondrej személyéhez: 1724. július 2-án Johannes Thurzónak, az egyik necpáli evangélikus lelkésznek felesége lett a néhai Beniczky Imre özvegye, Anna Czemanka, ám 1739. június 16-án a tiszteletes már újraraházasodott. Anna talán Ondrej leánya vagy unokahúga volt. 1738. április 8-án temették el az ötvenhét esztendősné tarnói Matthias/Matej Czemankát, aki egyaránt lehetett Ondrej testvére és unokatestvére.¹⁸ Mind Czemanka aktív évtizedeire, mind pedig családi viszonyaira igaz, hogy csak Turóc vármegye iratanyagának, illetve a rokon családok levéltárainak átnézése révén lehetne róluk pontosabb képet alkotni.

Az azonban már az eddig rendelkezésünkre álló források alapján is világos, hogy két, a szakirodalomban, lexikonokban gyakran feltűnő adat nem állja meg a helyét. Ondrej az önéletírásban egyértelműen megfogalmazza, hogy – tanárai biztatását is maga mögött tudva – szeretett volna felsőbb tanulmányokat folytatni, ám erre atyja döntése nyomán nem volt lehetősége. Az tehát felettébb valószínűtlen, hogy valamikor a sziléziai Teschenben tanult volna – miként azt Ján Šikura állítja minieletrajzában, sajnos forrásmegjelölés nélkül. Ha erre 1700 előtt került volna sor, azt Czemanka a maga jegyzeteiben biztosan megemlítette volna, a századforduló után pedig, a vármegyei kötelességek súlya alatt, aligha lett volna alkalma peregrinálni. Azt pedig egyenesen kizárhatjuk, amit először Szinnyei József ír le róla, nevezetesen hogy 1724-ben körmöcbányai lelkészként szolgált volna. Nem csupán azért, mert ennek sem az ordinációs jegyzőkönyvekben, sem az egyháztörténeti szakirodalomban nincs nyoma, hanem azért is, mert soha egyetlen forrásban sem említik egykori vagy aktív lelkészként. 1718. szeptember 20-án is egyértelműen világi személyként, „nemzetes” tiszteleti jelzővel vett részt az új necpáli lelkész, Johannes Schmidt csetneki avatásán.¹⁹ Életpályájának meglévő mozaikdarabkái egyértelműen arra utalnak, hogy akármilyen hivatásról álmodozott is fiatalon, végül csak egy, az evangélikus egyház és a lutheránus teológia mellett mélyen elkötelezett, és a papos szófordulatokhoz kétségtelenül erősen vonzódó, turóci birtokos vált belőle.

Ahogy azt feljegyzéseiben Gabriel Valovicz is jelzi, Czemankát evangélikus kortársai „kegyes és ritka műveltségű” férfiként („vir pius et rarae eruditionis”) tartották számon, és saját önéletírása illetve 1707. évi útinaplói is megerősítik, hogy még a turóci evangélikus nemesség elég magas standardjaihoz viszonyítva is kivételes kulturális igény munkált benne.²⁰ Tudásvágya indította arra Czemankát, hogy műveltsége hiányait szorgalmas önképzés útján igyekezzen felszámolni.

Ezt az önképzést pedig abban a pillanatban elkezdte, hogy 1691-ben el kellett

¹⁸ ŠAŽ ZCM, nr 678. Necpáli evangélikus keresztlési, esküvői és halálozási anyakönyv 1705–1756, 288, 363, 383.

¹⁹ ŠAŽ ZCM, nr 678. Necpáli evangélikus keresztlési, esküvői és halálozási anyakönyv 1705–1756, 44.

²⁰ A 18–19. századi turóci nemesség irodalmi és irodalompartolói tevékenységéről: AUGUSTÍNOVÁ, Eva, *Literárna činnosť a mecenát turčianskych zemanov v 18. a 19. storočí = Zemianstvo na*

hagynia a necpáli iskolát. Az, hogy Révay Elek udvarában a cseh nyelvű Bibliát és Konrad Dieterich katekizmusát forgatta, talán még nem üt el annyira az általános mintázattól, de az már igen, hogy az Osztrosith Máttyás házában éjszakaként állandóan világoló lámpafény mellett klasszikus auktorokat falt.²¹ Az pedig egyenesen kivételes, hogy 1700. január 3-tól 1701. április 5-ig végigolvasta Johannes Gerhard (1582–1637) német evangélikus hitudós *Loci theologici* című híres dogmatikai kézikönyvének kilenc, embert próbálóan vaskos kötetét.²²

1707. évi útinaplója nem a teológia iránti vonzalmáról, hanem széleskörű kulturális érdeklődéséről tanúskodik. Ugyan nyáron saját apja sorsa volt a tét, ám a mély fiúi aggodalom sem akadályozta meg abban, hogy a számára ismeretlen vidékeket ne egy kíváncsi és tanult peregrinus szemüvegén keresztül nézze. Július 6-án a sárospataki templom tornyában megtekintette az I. Rákóczi György által öntetett hatalmas harangot, július 10-én a munkácsi görögkatolikusok fatemplomában cirill betűs könyveket nézett meg, végül július 25-én meglátogatta az ungvári jezsuiták kertjét és könyvtárát.²³ Decemberi kassai utazása során pedig, amellett, hogy a Liptó megyei Hibbén megemlékezik a híres-hírhedt Balassi Bálint sírjáról, részletes és lelkendező leírást nyújt a kassai Szent Erzsébet templomról, majd felkeresi a szabad királyi város hadszertárát, megörökítve I. Rákóczi György Krokodil nevű hatalmas ágyújának disztichonos feliratát, végül az 1708. január 1-i lőcsei német evangélikus istentisztelet kapcsán külön megemlíti az ott hallott kitűnő orgonajátékot.²⁴ Nem csak önéletírásának szépen felépített körmondatai árulják el, hogy latinudása is átlagon felüli volt: fennmaradt egy 1725. március 17-én Tarnón kelt négy

Slovensku v novoveku, II. Duchovná a hmotná kultúra, ed. Uő, Kovačka, Miloš, Mačuha, Maroš, Martin, Slovenská národná knižnica, 2009, 89–99.

²¹ „quia vero lampas ad ianuam dormitorii magnifici huius baronis, Matthiae puta Ostrozith confessoris evangelici ad mortem (quae ei beatissima anno demum 1702 in iunio contigit) constantissimi, iam inter coelestes spiritus triumphantis, continuis ardere solebat noctibus, occasionem Spiritu Sancto omni procul dubio cor meum accedente in finem bonum convertebam, et Sacra Biblia quietissimis horis nocturnis diligenter evolvebam, adhibitis insimul aliis auctoribus classicis, fructu cum uberrimo.” EOL AGE V.64., 258.

²² „Tandem Spiritu Sancto pectus meum inflammante, mentem illuminante, ingenium exacutante, versare octoepi selectissimos libros, praecipue theologicos, inter quos post Sacram Scripturam et symbola piae concordiae, carbunculi hexe-contalithi ad instar Johannis Gerhardi archi-theologi evangelici Loci communes theologici cum exegetici praefulgebant, quos horis maiorem partem nocturnis, cum diurnis publico vacarem officio, ardentem et constanter (o, ter felices in theologia profundiore profectus!) ultra anni praeter propter spatium, saxa velut torrens pervolvens ad unguem perlegi (nimirum ab anni 1700. ianuarii 30. anni 1701. aprilis quintam adusque.)” Uo., 259. Az alapkiadásban nem szereplő exegetikai pótkötet emlegetése arra enged következtetni, hogy Czemanka a nagy mű 1657. évi frankfurti/hamburgi újrakiadását forgatta: VD17 12:122211Z

²³ Júl. 6. „Liszka. Saros-Patakinum, ubi in Basilica amplissima turri campana Georgio Rákoczyana praestantissima famosa, propugnaculis item dirutis.” Júl. 10. /Munkács/ „Die Lunae ibidem in templo Ruthenorum ligneo, libros inspexi Russio-Graecos.” Júl. 25. /Ungvár/ „Ibidem in horto et bibliotheca Jesuitarum” EOL AGE V.64., 250–251.

²⁴ Uo., 253–255.

disztichonból álló csípős epigrammája, amellyel a zsolnai jezsuitákat vette célba.²⁵ Gyöngybetűs írása párját ritkítja a nemesek között. A gyászbeszédét tartó Adam Latsny necpáli lelkész szerint egészen haláláig kitűnő emlékezőtehetséggel bírt, amelynek segítségével nagy történelmi és irodalmi műveltségre tett szert.²⁶

A fenti apró jeleknél és adatoknál is beszédesebb azonban Bél Mátyás (1684–1749) több tudományos vállalkozásához való értékes hozzájárulása. A neves polihisztort talán még annak besztercebányai időszakában, tehát 1714 előtt ismerte meg. Valószínűleg csak a véletlen műve, hogy Bél Mátyás fennmaradt levelezésében egyszer sem szerepel a turóci nemes neve.²⁷ Horányi Elek a maga írólexikonában (1775) azt állította, hogy Turóc vármegye Bél főművében (*Notitia Hungariae novae historico-geographicae*) szereplő leírása, amely 1736-ban jelent meg, néhány kis változtatást leszámítva Czemanka munkája, és ezt az értesülést a magyar és szlovák szakirodalom sokáig egyöntetűen átvette.²⁸ Tóth Gergely azonban nemrég meggyőzően bizonyította, hogy a kérdéses megyeleírásnak a végleges állapothoz viszonylag közeli fogalmazványát maga Bél Mátyás vetette papírra, amelyet Czemanka 1726/1727-ben csak javításokkal és kiegészítésekkel látott el.²⁹ Az ő kutatásaiból derült viszont ki az, hogy Czemanka a pozsonyi tudós számára a Turóc vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek alapján alispáni archontológiát készített és 1727-ben sajátkezűleg összeállított egy turóci oklevélgyűjteményt, amelynek része volt a középkori turóci regisztrum (1391) másolata, és ehhez a vármegyei levéltárban őrzött eredeti iratot is felhasználta. A diplomatariumot Bél a leírás függelékeként eredetileg teljes egészében meg akarta jelentetni, ám a Kancellária ezt nem engedélyezte számára.

Miként azt már Szinnyei József is jelezte, Czemanka Bélnek az országleírással párhuzamosan futó nagy forráskiadási terveihez is jócskán hozzájárult. Az 1735 és 1746 között részletekben megjelenő *Adparatus ad historiam Hungariae* számára, amelynek anyaggyűjtése valószínűleg évtizedekkel korábbra nyúlt vissza, a pozsonyi polihisztor hálás szavai szerint, ő szállította a 13. századi váradi tüzesvaspróba jegyzék 1550. évi Fráter György-féle kiadását, a humanista Johan-

²⁵ Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. Lat. 3415, fol. 32v.

²⁶ „Nota: Vir hic, qui vitam suam breviter delineavit, memoriae adeo felicis fuit usque ad extremam senectutem, ut omnium eorum, quae audivit, legit, recordari potuerit. Hinc in historiae patriae versatissimus, pari modo in litteraria.” EOL AGE V. 64., 259.

²⁷ *Bél Mátyás levelezése*, kiad. Szelestei Nagy László, Bp., Balassi, 1993.

²⁸ A Horányi-féle beállítás átvételének egyik első állomása, Johann Christian Adelung életrajzi lexikona (1787) mellett: *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci comitis Széchényi*, I. *Scriptores Hungaros et rerum Hungaricarum typis editos complexus pars I. A–L*, Sopron, Siess, 1799, 249.

²⁹ TÓTH Gergely, *Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” című művének keletkezéstörténete és kéziratának ismertetése*, Bp., ELTE, 2007. (doktori értekezés), I, 96–97, II, 32–42.; Turóc vármegye leírásáról a Pozsonyi Líceumi Könyvtár kéziratai alapján szlovák nyelvű publikáció is született. A szerző Tóth Gergely jóval alaposabb kutatásáról sajnálatos módon nem tud, viszont szintén helyesen nevezi Czemankát a munkálat segítőjének (és nem szerzőjének): JURÍKOVÁ, Erika, *Okolnosti vzniku Belovho opisu Turčianskej stolice = Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis*, 2(2018), 102–109.

nes Cuspinianusnak az 1515. év bécsi királytalálkozóról szóló naplóját, és Listhius János kancellár kis, kéziratban fennmaradt munkáját is, amelyben Miksa magyar király 1563. évi pozsonyi koronázását örökítette meg.³⁰

Bél *Collectio scriptorum Hungaricorum* munkacímű, a magyar történelem legfontosabb elbeszélő forrásait tudatosan felsorakoztató vállalkozását, amely Johann Georg Schwandtner háromkötetes forráskiadványa (1746–1748) révén is csak részben valósult meg, szintén segítette: 1727-ben a Révay család könyvtárában lemásolta azokat a Révay Péter (1568–1622) koronaórtól származó sajátkezű kéziratok kiegészítéseket, amelyeket az saját, 1613-ban Augsburgban megjelent kis koronátörténetéhez fűzött.³¹ Erre alighanem azért volt lehetősége, mert, ahogy az önéletírásából kiderült, korábban familiárisi viszony fűzte a család egyik tagjához, a koronaőr unokájához, Révay Kata Szidóniához (†1710).

Czemanka nem mindennapi műveltségének legfőbb bizonyítéka azonban az a forrásunk által megőrkített könyvtár volt, amelyet szorgalmas munkával gyűjtött össze, és amely részben Bél nagy terveihez való kapcsolódását is lehetővé tette. Márpedig erről a könyvtárról alig szerepel több a szakirodalomban, mint amit Horányi Elek is elárul róla, nevezetesen hogy híres volt gazdagságáról, különösen a magyar vonatkozású nyomtatványokról, ám egy szerencsétlen tűzvészben elpusztult.³² A 18. századi piarista történész az eset kapcsán Thomas Bartholin (1616–1680) dán orvosnak, matematikusnak és teológusnak abból a rövid munkájából idézett, amelyet az 1670-ben saját koppenhágai könyvtárának elégerséről megjelentetett. (A tudós asszociáció szülte aztán Ján Šikurának azt a sajátos félreértését, miszerint Thomas Bartholin írt volna egy rejtélyes boroszlói disszertációt Czemanka könyvtárának pusztulásáról.)³³

³⁰ TÓTH 2007, i. m. I, 97.

³¹ A Czemanka-féle másolatról már maga Bél Mátyás is beszámolt Schwandtner forráskiadványának második kötetéhez írott előszavában, sőt, közölte is őket a kötetben szereplő *Commentarius-edicció* jegyzeteiben: TÓTH Gergely, *Bél Mátyás ismeretlen történeti forráskiadvány-tervezete: a Collectio scriptorum Hungaricorum = Magyar Könyvszemle*, 127(2011), 2, 173–192, 181–182, 188–199. (61. lábjegyzet); Bél állítását és Tóth érvelését alátámasztva nemrég előkerült Czemankának a koronaőr kiegészítéseiről készített sajátkezű másolata is: Magyar Tudományos Akadémia, Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár, Történelm. 4rét. 136. szám. (fol. 1–15.)

³² „Czemanka de Tarno Andreas in Comitatu Thuroczienſi nobili genere ortus, profunda in omni ſcientiarum genere et historia litteraria [!] cognitione, tantum non omnes ſuae conditionis homines facile ſuperavit, et rariores de rebus Hungaricis ſcriptores antiquiſſima magnorum viro- rum manuſcripta non parcaſ ſumptibus admirabili ſolertia conquirens, ampliffimam librorum ſup- peltilem ſibi comparavit. [...] Sed non diu ſtetit incolumis ditiffima illa libraria ſupellex, quippe fortuito incendio, damno irreparabili conſumpta eſt. Huic ille iure optimo adſcribere potuiſſet, quod celebriſ quondam medicus apud Hafnienſes Thomas Bartholinus diſſertatione de bibliothecae ſuae incendio notum poſteritati conſignavit, cum poſt deplorandam rei litterariae iacturam hanc ei adie- ciſſet inſcriptionem: Qui huc tenſis, ſpectator, favillas eruditas vide et ingemiſce.” HORÁNYI 1775, i. m. 454–455; A könyvtárat és pusztulását a szakirodalomban hangsúlyosan említi: ĐUROVIČ, Ján, *Evanjelická literatúra do tolerancia*, Martin, Matica slovenská, 1940, 188.

³³ ŠIKURA 1944, i. m. 29.

Több mint valószínű az utókornak az a feltételezése, hogy a tragikus tűzvész a turóci nemes tarnói kúriájában érte a páratlan gyűjteményt.³⁴ Czemanka néhány kézírata és legalább egy nyomtatványa, valószínűleg több különböző úton-módon, és nem egyben, az általános pusztulás ellenére fennmaradt, és valamikor a 19. század elején a nagy magyar gyűjtő, Jankovich Miklós (1772–1846) tulajdonába került, majd az ő halála után fiatalabb barátja és örökségének végrehajtója, hidaskürti Nagy István (†1863. május 4.) szerezte meg őket.³⁵ A jogásznak a lipcei „List und Francke” antikvárium által megvásárolt hagyatékából került például a londoni British Librarybe a Fráter György által kiadott középkori váradi tűzveszpróba jegyzéknek („Ritus explorandae veritatis” RMNY 87.) pontosan az a példánya, amelyet a turóci nemes egykor kölcsönadott Bélnek az Adparatus munkálataihoz.³⁶ Czemanka egy „Congeries variorum manuscriptorum” című, főként kora újkori elbeszélő források másolatait tartalmazó kézírata szintén Nagy István gyűjteményéből jutott az Országos Széchényi Könyvtárba. A turóci nemes könyvtárának ez utóbbi relikviája már egyértelműen a tűzvész utáni időből származik, ám benne maradt fenn az egykori nagy könyvjegyzék egy másik, lényegesen rövidebb kivonata, 6 folio, 42 quarto és 41 nyolcadrét illetve tizenkettedrét tétellel.³⁷ A kézírás alapján ezt szintén Czemanka szomszédja, Gabriel Valovicz

³⁴ A Turóc megyei udvarházakról szóló kézikönyvben próbáltunk utánanézni Czemanka kúriájának, ám a munka a még álló emlékekre összpontosít: JANURA, Tomáš, ZVEDELOVÁ, Kristína, SOBOLA, Marek: *Vidiecke šľachtické sídla v Turčianskej stolici*, Liptovský Mikuláš, Spoločnosť Kolomana Sokola, 2014

³⁵ SZINNYEI 1891–1914, i. m. IX, 617–618; KELECSÉNYI Ákos, *Nagy István élete és gyűjtőmunkája = Magyar Könyvszemle*, 79(1963), 4, 334–340.

³⁶ Elérhető: <https://books.google.hu/> („Ritus explorandae veritatis”) keresőszóval. Nagyon köszönjük kollégáknak, Tóth Gergelynek, hogy a digitalizált nyomtatványra felhívta a figyelmünket. Czemankán kívül legalább két korábbi possessorbejegyzést is azonosítani lehet a fényképek alapján: Draskovich János grófét (1664), és Makay Györgyét (1672). A címlap verzóján Bél Mátyásnak az istenítélet intézményéről szóló jegyzeteit találjuk, míg az előzéklapon Nagy István örökítette, meg, hogy miként jutott a könyvhöz: „Néhai idősebb Jankovich Miklós úr gyűjteményében a’ kéziratok között találtatván Czemanka András kézíratai is, azokat ezen ritka könyvvel együtt, néhai Nagy Gábor, egyik becsús, figyelmeztetésére megtartottam. Nagy István manu propria.” Illetve feljebb: „Végintézeti végrehajtója lévén Jankovich Miklós úr végrendeletének, ezen könyvet, mely néhai Czemanka András tulajdona volt, annak kézírataival együtt végrehajtói 1/10 rész illetőségemben, mint a következő lapon feljegyeztem, megtartottam. Nagy István manu propria.”

³⁷ Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. Lat. 3415. „Congeries variorum manuscriptorum, multarumque ex impressis etiam clarissimorum virorum libris ad illustrationem, cum primis historiae Hungariae tam politicae quam lutherano-ecclesiasticae facientium rerum fideliter desumptarum etc. /későbbi kéz:/ Per Andream Czemanka Tarnoviensem.” A lap tetején, ugyanazzal a későbbi kézzel: „Reliquiae ex bibliotheca reverendi [!] domini Andreae Czemanka de Tharnoviensis.” A kötet egy olyan kolligátum, amelyben szinte csak a címlapon találkozunk Czemanka jellegzetes rajzolt betűivel. Néhány benne elhintett utalás tanúsága szerint csak az 1750-es évek második felében kezdte el összeszámolni, később aztán a turóci nemes halála után keletkezett írásokká is bővült. A kézirat alaprétegében főként Gabriel Valovicz írásával találkozunk. Az RMNY és RMK III tételeket, illetve csehországi kiadványokat, köztük mind hosszabb műveket, mind alkalmi nyomtatványokat, tartalmazó

vetette papírra. A katalógusban egy 1727. évi lőcsei nyomtatvány is szerepel, ami három évvel későbbi, mint a most megtalált jegyzékben szereplő „legfrissebb” könyv. A könyvtár pusztulásának postquemjét azonban Czemankának a British Library nyomtatványában található 1728-as tulajdonosi bejegyzése adja meg, amely szerint a könyvet valakitől cserélte.³⁸ A szlovák szakirodalom némileg homályos becsléseivel egyetértve jelenleg mi is úgy gondoljuk, hogy a nagy tűzvész valamikor az 1730-as években történhetett.

Arra, hogy Ondrej Czemanka milyen módon gyarapíthatta a gyűjteményt, csak elszórt adataink vannak. Mivel nem volt gazdag, élére állított garasain kívül inkább csak kapcsolataira, szaktudására és a szerencsére támaszkodhatott. Adam Latsny necpáli evangélikus lelkész az önéletíráshoz fűzött kiegészítésében a könyvtárról szólva megemlíti, hogy annak értékes kéziratait („Collectanea”) a turóci nemes Magyarország-szerte tett utazásai során szedte össze.³⁹ Az 1707. évi hármás útinaplóban valóban találunk arra utalásokat, hogy utazásait könyvbesszerzésekre használta fel. 1707. október 21-én a szerencsi református lelkésztől egy görög–latin nyelvű Újszövetséget vásárolt. 1707. december 6-án pedig Lőcsén meglátogatta a Steinhübel könyvkereskedő-család üzletét illetve a Brewer-nyomdát.⁴⁰ Ám az Önéletírásból az is világosan kiderül, hogy már rögtön 1697. évi Tarnóra költözése után megkezdte könyvtárának felépítését.⁴¹

Könyvei egy jelentős részét alighanem a viszonylag közel fekvő alsó-magyarországi bányavárosokban, Körmöcbányán és Besztercebányán (megközelítőleg

Valovicz-féle rövidebb katalóguskivonat („Desumptus ex cathalogo librorum perillustris domini Andree Czemanka”) a kötetben közvetlenül a Bél-féle Adparatus tartalomjegyzékének másolata (fol. 86v–88v.) után következik (fol. 88v–97r.) A két elem előtt van egy másik cím is, amely azonban nem igazán illik a bejegyzésekre. („Index librorum impressorum partim manuscriptorum ad illustrationem utriusque rei Hungaricæ permultum facientium ex bibliothecis, quæ sparsim habentur fideliter congestus /más későbbi írással:/ per Andream Czemanka nobilem Thuroczensem”) A könyvjegyzékben szereplő legkésőbbi nyomtatvány: Joannes Jony: Commentatio historica iuridica de origine et progressu iuris Huno-Hungarici... Lőcse 1727. (fol. 93v.)

³⁸ „A. Czemanka cambivit MDCCXXVIII. manu propria”

³⁹ „Unum hoc dolendum, quod collectanea eius varia ad rem cumprimis Hungaricam facientia, quæ ipse peregrinando per Hungariam collegerat, una cum reliquis libris igne absumpta sunt. Et hanc librorum suorum, præcipue collectaneorum stragem ipse pro maximo damno reputabat, imo deplorabat.” EOL AGE, V.64, 259.

⁴⁰ 1707. okt. 21. „Itidem Szerencsii, ubi Novum Testamentum Graeco-Latinum ab Calvinistico loci pastore emebam.” 1707. dec. 6. „Leutschowia apud Steinhübel bibliopolam et in typographia Breweri.” EOL AGE, V. 64., 252 és 253.; Szerencsésen megmaradt a németprónai származású lőcsei könyvkötő-könyvkereskedő, Georg Steinhübel 1699. augusztus 26-án Lőcsén felvett hagyatéki leltára, amelyből kiderül, hogy üzletük főként az oktatásban használható könyveket, illetve népszerű német nyelvű vallásos és világi irodalmat árult. PAVERCSEK Ilona, *Georg Steinhübel lőcsei könyvkereskedő hagyatéki leltára. Adatok egy felvidéki város polgárságának könyvkultúrájához* = *Magyar Könyvszemle*, 98(1982), 3, 254–266.

⁴¹ „Interea de museo sollicitus, libros selectiores conquirebam, comparabam, evolvebam.” EOL AGE, V.64. 258.

42 illetve 58 kilométerre Tarnótól) vásárolta meg. 1724-ben például Kőmőcbányán szerzett meg a besztercebányai Pinner család egykori gazdag magánkönyvtárának maradványából egy, az 1460-as évekből származó kéziratos imádságoskönyvet, amelynek első és hátsó kötéstábláját E. S. mester rézmetszetei díszítették.⁴² Valószínűleg egy kőrmöci útjának hozadékaként került hozzá a korai reformációnak egy olyan ritka forrása is, mint a kisszebeni, Andreas Schmal szerint anabaptista, Christoph Schröter 1533-ban írott hitvitázó műve.⁴³ Talán az országhatáron túlról érkező kereskedők is a segítségére lehettek. 1737. augusztus 11-én például Necpálon temették el azt az útközben, az ottani lelkészlakban elhunyt zittauai (Lausitz) Venceslaus Kleichot, aki az anyakönyvi bejegyzés szerint múlhatatlan érdemeket szerzett a szlovák és cseh egyházközségek könyvekkel való ellátásában.⁴⁴

A Lauček-gyűjteményből előkerült forrás nélkül ez lenne minden, amit Czemanka egykori könyvtáráról el tudnánk mondani. Nincs más tehát hátra, mint hogy tüzetesen szemügyre vegyük különleges könyvjegyzékünket. Ahogy azt a forrás hosszú címe is elárulja, a tűzvész szerencsés módon megkímélte Czemanka könyvtárának 28 kötetes, többek között 1224 disputációs nyomtatvány adatait tartalmazó jegyzékét, amelyből 1756 körül fiatalabb földije, a tarnói Gabriel Valovicz kimásolt összesen 296 tételt, saját bevallása szerint főleg magyar vonat-

⁴² A jelenleg a budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött kéziratban fennmaradt Czemankának a vásárlást megörökítő possessor bejegyzése: „Andreas Czemanka Pannonius Turócz-Trnoviensis Crembnicii MDCCXXIV e ruderibus famosissimae quondam Bibliothecae Pinnerianae acquisitius comparabat.” PRAY, Georgius, *Index rariorum librorum Bibliothecae Universitatis Regiae Budensis*, II, Buda, Egyetemi Nyomda, 1781, 239–240; Tüskés Anna, *E. S. mester-metszetek ismeretlen példányai a Bp.i Egyetemi Könyvtárban = Művészettörténeti Értesítő*, 54(2005), 301–307. Nem világos, hogy miként került el a kézirat a könyvtár pusztulását. Talán már a tűzvész előtt kikerült Czemanka kezéből, vagy kölcsön volt valakinél a szerencsétlenség idején.; Susanna Pinner valószínűleg 1673-ból származó könyvjegyzékében csak az 1671-ben felosztott egykori nagy Pinner-könyvanyag egy töredékét találjuk: *Magyarországi magánkönyvtárak, III. A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Kőmőcbánya, Selmechánya) 1533–1750*, kiad. Čičaj, Viliam, Keveházi Katalin, Monok István, Viskolcz Noémi, Bp., Szeged, OSZK, Scriptorum Rt., 2003, 257–258; ČIČAJ, Viliam, *Bányavárosi könyvkultúra a XVI–XVII. században (Besztercebánya, Kőmőcbánya, Selmechánya)*, Szeged, Scriptorum Kft., 1993 (Olvasmánytörténeti dolgozatok, 4), 27.

⁴³ Schröter Achatius Hensel kőrmőcbányai prédikátor ellen írt, példányból jelenleg már nem ismert művének ügyét Csepregi Zoltán járja körül monográfiájában, használva a Czemanka-könyvtár katalógusából az OSZK kéziratrában fennmaradt rövidebb kivonatot is: CSEPREGI Zoltán, *A reformáció nyelve, Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján*, Bp., Balassi Kiadó, 2013 (Humanizmus és reformáció, 34), 175–176; FABÓ András, *Monumenta evangelicorum Augustanae Confessionis in Hungaria historica*, II, Pest, Osterlamm Károly, 1863, 50. (Andreas Schmal 1765-ben befejezett *Adversarij*ának közléséből.)

⁴⁴ „Die 11. augusti sepultus est vir pietatis probatae Venceslaus Kleich Bohemus Zittaviae in Lusatia civis de ecclesiis Bohemicis et Slavonicis per procuracionem variorum librorum optime meritis, morbo petegiali [?] in itinere oppressus et in aedibus parochialibus loci articularis placide in domino defunctus annorum 56.” ŠAŽ ZCM, nr 678. Necpáli evangélikus keresztelési, esküvői és halálórási anyakönyv 1705–1756, 536.

kozású kiadványokat, mai szakkifejezéssel élve: hungarikumokat kiválogatva belőle.⁴⁵

A táblázatos formájú kivonat első oszlopát, amelyben nagy egyenetlenségekkel egy 1-től 76-ig terjedő számozás fut végig, egyelőre nehezen tudjuk értelmezni, mert az eredeti katalógusnak sem kötetszámát, sem pedig oldalszámát nem igazán jelölheti. A második oszlop a kivonaton belüli sorszám, amelyet a munka szerzőjének birtokos esetben tett neve és a mű címe, végül a nyomtatás helye és évszáma követ. (A kéziratok esetében az utolsóelőtti oszlopban általában az egyértelmű „manuscriptum” megjelölést találjuk, tehát Czemanka világosan elkülönítette őket a nyomtatványoktól.)

A 296 tétel az 1597 és 1724 közötti időszakból származik, ám túlnyomórészt a 17. századból, annak is inkább a második és utolsó harmadából. Úgy tűnik, hogy Valovicz a másik, rövidebb kivonat ismeretlen készítőjével ellentétben nem annyira a klasszikus könyv formátumú művek, hanem a Czemanka könyvtárának különös erősségét jelentő evangélikus disputációk és alkalmi nyomtatványok közül válogatott. Ezek alapján is világos azonban a turóci nemes könyvtárának erősen lutheránus jellege, és a teológiai kiadványok túlnyomó súlya – igaz, ezt már az önéletrajz alapján is jó eséllyel meg lehetett volna jósolni. A kivonatban szereplő anyagból mindössze 26 kézirat van. (Közülük kettő viszont nyomtatvány másolata.) Ezeknek a kéziratoknak a jelen közleményben viszonylag kis figyelmet szentelünk, rájuk vonatkozó nyomozásaink legfontosabb eredményeit a 6. táblázat utolsó oszlopa tartalmazza.

A 270 nyomtatvány közül 197 magyarországi, 73 pedig külföldi nyomdahelyű. A hazai nyomtatványok túlnyomó többségét, 157 korábban is leírt munka összesen 183 példánya alkotja. A kivonat alapján nagyon úgy tűnik, hogy Czemanka könyvtárában számos duplum is előfordult, sőt, olyan kiadvány is akadt, amely három példányban volt meg neki – talán a kolligátumok részeként beszerzett művek miatt. Ha a korábban is ismert magyarországi nyomtatványokat megjelenési hely szerint csoportosítjuk (*1. táblázat*), kiderül, hogy nagy részük a löcsei Brewer-nyomda, illetve a Trencsénben (1637–1664), majd Zsolnán (1664–1707) működő cseh exuláns nyomda terméke, és mellettük csak a bártfai és kassai nyomdák képviselnek még valamicske súlyt.

A 73 külföldi nyomtatvány közül 68 származott magyarországi szerzőtől (RMK III), öt darab pedig, témájánál fogva számított hungarikumnak. (*5. táblázat*). Az előbbi csoport dandárját 61 korábban is ismert munka 64 példánya alkotta (*3. táblázat*), túlnyomórészt wittenbergi kiadványok, a többi ismert német könyves központ, Zittaut, Bécset, Lipcsét és Jénát leszámítva csak egy-két nyomtatvánnyal képviseltette magát benne. Miután a bibliográfiai azonosítások és a

⁴⁵ „Ex indice librorum perillustris ac generosi domini, Andreae Czemanka Thuroceno-Tarnoviensis, et quidem 28 voluminibus, quae continebant varias variorum scriptorum scripta, dissertationes numero 1224. Quae etsi in cineres iam ante aliquot annos redacta, ex indice tamen, cui Vulcanus peperit, fata dicti domini sequentium /librorum/ titulos, cumprimo Hungaricos extraxi ac connotavi. Idem eodemque, qui supra manu propria.” SNA Zay, Coll. XII, 107.

statisztikai adatok táblázatos megjelenítése leveszi vállunkról a további hosszadalmas leírás terhét, lehetőségünk nyílik arra, hogy figyelmünket kizárólag a minket különösen érdeklő tételekre, az ismeretlen hazai és külföldi nyomtatványokra fordítsuk. Amennyiben lehetséges lesz, ezeknek a tételeknek mindegyikéhez igyekezünk majd egy kis magyarázatot fűzni, abban a reményben, hogy eredményeink idővel beépülhetnek a nemzeti bibliográfia megfelelő sorozataiba.

Összesen tizennégy olyan magyarországi nyomtatvány van a jegyzékben, amelyről eddig nem tudunk, közülük tíz származik a 17. századból, négy pedig 1700 utáni. (2. táblázat) Az ismeretlen RMNY-tételek sorában az első okolicsnai Okolicsányi Mihály (*1567 – †1647. augusztus 28., Okolicsnó) Liptó megyei evangélikus nemes⁴⁶ Tluk Zsigmond halálára írt, valószínűleg verses gyásznyomtatványa, amely 1626-ban jelent meg, Daniel Schultz kassai nyomdájában. A cím szerint Tluk Zsigmondot, akinek vezetékneve talán csak véletlenül egyezik meg a Draveczy család eredeti, 16. századig használt családnevével, a nedeci (ma: Niedzica, PL) vár alatti réten meggyilkolta egy bizonyos Urbanko Schwartz. Szmélyükről több információval nem rendelkezünk. Okolicsányit eddig csak négy latin üdvözlővers szerzőjeként ismertük.⁴⁷ 1635-ben megjelent versének aláírásából kiderül, hogy valamelyik gyermeke révén komaságban („compater”) volt Jiří Tránovský (Juraj Tranovský/Tranoscius) liptószentmiklósi lelkésszel, a híres egyházi énekszerzővel. Nem véletlen, hogy Okolicsányi a szlovák evangélikusok számára meghatározó fontosságú biblikus cseh nyelvű énekeskönyv, a Tranoscius-féle *Cithara sanctorum* első, 1636. évi kiadásához is írt verset.

A második magyarországi kiadvány Lorenz és Michael Brewernek, Lorenz Brewer (*1590. augusztus 4., Lőcse – †1664. október 6., Lőcse) lőcsei nyomdatulajdonos és könyvkereskedő, későbbi lőcsei bíró⁴⁸ első házasságából született kiskorú fiainak apjuk újranősülésére írott köszöntő verseit tartalmazta, megtoldva azokat a latinul gyakorlottan verselő Johannes Mechanopoeus liptószentiváni rektor egy költeményével. Lorenz Brewer Pavercsik Ilona meggyőző okfejtése szerint 1630 tavaszán vette feleségül Samuel Spillenberger lőcsei orvos és vállalkozó leányát, Margaretha Spillenberget, aminek révén gyümölcsöző üzleti kapcsolat létesült az apósa által alapított lőcsei papírmalom és a nyomda között.⁴⁹ A különös vezetéknevű Johannes Mechanopoeusnak (=gépkészítő) 1630 lelegején ugyancsak a Brewer-nyomdában jelent meg egy Martinus Stubnicer liptószentiváni lelkésznek és a Szentiványi család tagjainak ajánlott vallásos költeménye. Még 1643-ban is liptószentiváni rektorként működött, amikor köszöntő verseket írt a zittai Anton Pobst és Máriássy Krisztina lakodalma. A fenti

⁴⁶ Okolicsányi Mihály volt a család liptói evangélikus vonalának megalapítója. SZLUHA Márton, *Liptó vármegye nemes családjai*, Bp., Heraldika, 2000, 436.; KUZMÍK, Jozef, *Slovník autorov slovenských so slovenskými vzťahmi za humanizmu*, II, Martin, Maticá slovenská, 1976, 546.

⁴⁷ RMNY 1095 (1616 Bártfa), 1632 (1635 Lőcse), 1655 (1636 (Lőcse), 1728. (1638 Lőcse)

⁴⁸ PAVERCSIK Ilona, *A lőcsei Brewer-nyomda a XVII–XVIII. században*, I = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 16. (1979), 353–408, 367–381.

⁴⁹ *Uo.*, 371–372.

nyomatványok adatai, és az eddigi kutatás alapján Mechanopoeus a csehországi Kutenbergből (ma: Kutná Hora) származott, és Český Brodban illetve a prágai egyetemen (1618–) folytatott tanulmányok után vallási menekültként érkezett Magyarországra.⁵⁰ Már csehországi éve alatt, 1610 és 1618 között, is egy egész sor alkalmi költeménye jelent meg nyomtatásban.

A következő újdonság szerzője Michael Gnendel (*1621 körül, Kulmbach), Johann Gnendel kulmbachi (Oberfranken) kőműves és Anna Heuffling fia, aki 1637-ben a harmincéves háború viharai elől jött Magyarországra, majd három éven át Sopronban tanult. 1640-től egy évig Georg Ernreith von Prösing osztrák evangélikus báró gyermekei mellett működött házitanítóként, majd további pozsonyi, eperjesi és besztercebányai tanulmányok után 1645 őszétől a thorni akadémiai gimnáziumba, végül 1645. december 11-től a kelet-porosországi Königsberg egyetemére járt. 1647-ben visszatért Magyarországra, ahol két hónapig szepesolaszi kántor, fél évig Besztercebányán a *tertia classis* tanára, majd 1648-tól szepesváraljai rektor volt. Martin Wagner ötvárosi szuperintendens 1649. május 2-án ugyanitt segédlelkészi állásra ordinálta. Szepesváralján maradván később elsőlelkésszé lépett elő (1657–1664), végül pályája csúcsán iglói (1664–1674) lelkészként működött, két évig (1665–1667) az esperesség szeniori tisztét is betöltve.⁵¹ Szerzőként eddig csak három, lőcsei nyomtatványokban megjelent latin alkalmi költeménye kapcsán tartottuk számon.⁵² Jegyzékünkben Martin Sonntag felett tartott, 1660-ban Lőcsén nyomtatásban is megjelent gyászbeszéde szerepel, amely rövid címének tanúsága szerint német nyelvű volt. Az elhunytól, akit valószínűleg saját szolgálati helyén, Szepesváralján parentált el, egyelőre csak fel-

⁵⁰ RMNY 1482, 2013; KUZMÍK 1976, i. m. I, 452; HELTAI János, *Műfajok és művek*, Bp., Universitas, Országos Széchényi Könyvtár, 2008 (Res libraria, 2), 219, 262. Mechanopoeus az evangélikus iskolatörténet közismert kora-újkori kézikönyvében, a Rezik-Matthaeides-féle Gimnaziológiában is szerepel, de csak egyetlen 1630. évi, valószínűleg éppen valamelyik nyomtatványra visszavezethető említéssel: REZÍK, Ján, MATTHAEIDES, Samuel, *Gymnaziológia. Dejiny gymnázii na Slovensku*, ed. RUŽIČKA, Vladislav, Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971, 155, 222.

⁵¹ Gnendel sajátkezű lelkészavatási önéletrajza: Archív evanjelického cirkevného zboru v Levoči (A továbbiakban: AECZL), V.C.23a. *Matricula ordinorum/Ötvárosi ordinációs anyakönyv (1614–1741)*, Martin Wagner/nr. 79; HRADSKY József, *A XXIV királyi plébános testvérsége (XXIV regalum plebanorum fraternitas) és a reformáció a Szepességben*, Miskolc, Wesselényi Géza könyvnyomdája, 1893, 252–254, 298; SZABÓ András Péter, *Bridges to Königsberg: Students from North-East Hungary at Prussian Schools in the First Half of the Seventeenth Century = A Divided Hungary in Europe. Exchanges, Networks and Representations, 1541–1699, I. Study Tours and Intellectual-Religious Relationships*, ed. Almási Gábor, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars, 2014, 101–120, 110; SZABÓ András Péter, *Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban – egy nélkülözhetetlen adattár koraiújkorász szemmel = Történelmi Szemle*, 56(2014), 1, 133–170, 158.

⁵² RMNY 2846, 2855, 3161.

tételezni tudjuk, hogy az Iglón és Lőcsén is jelenlévő tekintélyes Sonntag családból származott.⁵³

Ezután egy 1663-as bártfai alkalmi nyomtatvány következik, amely címe alapján („Lampadophorion natalitium”) talán egy születésnap üdvözlővers. A szerző, „Johannes Schujanus” több más felsorolt atyafi mellett, és szláv névalakkal szerepel a Trencsén megyei Sujánszky család 1631. április 29-én kelt nemeslevelében.⁵⁴ Egy közeli rokonát, az armálisban szintén feltűnő Michal Schujanskyt egy 1657. évi trencsényi nyomtatvány ajánlása Illésházy György elsőrendű udvari familiárisaként említi.⁵⁵ Ahogy azt a szlovákos helynévi vezetéknev is mutatja, a család a Trencsén megyei Suja (ma: Šuja, SK) faluból vette eredetét. Márpedig Suja tőzsomszédságában található az a kisváros, Rajec, ahonnan a vers címzettje, Johannes/Ján Melko származott. Melko szintén Trencsén megyei újnémes volt: címeres nemeslevelét 1647-ben hirdették ki Trencsén vármegyében.⁵⁶ 1657-ben a Perényi család zsolnalitvai várának provisoraként, 1666-ban pedig ugyanazon vár kapitányaként említik.⁵⁷ Mint közeli ismerős gyakran feltűnik Lipóczi Keczer Ambrus Sáros megyei birtokosnak, Thököly István főemberének naplójában.⁵⁸ Talán ennek a kapcsolatnak is szerepe van abban, hogy nyomtatványunk éppen Bártfán jelent meg. Melkónak ismerjük egy azonos nevű fiát is, aki 1671-ben Zaluszky Esztert vette feleségül. (Lakodalmukra Johannes/Ján Benko rajeci rektor jelentetett meg egy alkalmi nyomtatványt.)⁵⁹

Ötödik tételünk egy jól ismert nyomtatványfüzér eddig ismeretlen eleme. 1665-ben Körmöcbánya németországi születésű lelkésze, Christian Seelmann magiszter (1626. július. Coburg, Oberfranken – 1675. szeptember, Magdeburg)⁶⁰ az alsó-magyarországi bányavárosból a szepességi Lőcsére ment vezetőlelkésznek. Népszerű alakja lehetett a magyarországi evangélikus egyháznak, mert már a soproni rektori állásból Körmöcbányára érkezése alkalmából, 1661-ben is jelent meg egy üdvözlőverseket tartalmazó kiadvány,⁶¹ és ez a szomorú búcsúztatás / lelkes fogadtatás 1665–1666 folyamán sok kis lőcsei verses nyomtatvány formájában megismétlődött. Lőcsére való távozásának apropóján külön-külön köszöntötték a Trencsén megyei lelkészek, a körmöcbányai egyháziak, a selmecbányai egyháziak, a beszercebányaiak, Augustinus Serpilius késmárki lelkész,

⁵³ RMNY 3549, 3552, 3554, 3574; HAIN Gáspár *Lőcsei krónikája*, kiad. Bal Jeromos, Förster Jenő, Kauffmann Aurél, Lőcse, Reiss József, 1910–1913, 282, 302, 345, 349, 380, 399, 463, 497.

⁵⁴ NAGY 1857–1868, i. m. X, 398.

⁵⁵ RMNY 2739.

⁵⁶ NAGY 1857–1868, i. m. VII, 280. (Nagy Ivánnak az armális kihirdetésére vonatkozó értesítése nem pontos, a jelzett időpontnál nem találtuk meg a vármegyei jegyzőkönyvben.)

⁵⁷ RMNY 2739, 3328.

⁵⁸ *Lipóczi Keczer Ambrus naplója*, kiad. Tasnádi Nagy Gyula, Bp., MTA, 1894 (Monumenta Hungariae Historica, Scriptores, 33). Lásd a kötet névmutatóját!

⁵⁹ RMK II. 1289.

⁶⁰ Személye jól ismert, lásd pl.: ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, Bp., Magyarországi Református Egyház Zsinati Osztálya, 1977, 536.

⁶¹ RMNY 2986.

Daniel Tiefftrunck soproni rektor, illetve a ruszti barátok,⁶² és mint az könyvjegyzékünkéből kiderül, a rusztiakhoz hasonlóan kissé megkésve, a soproni barátok is.

Majd egy olyan 1670. évi zsolnai nyomtatvány következik listánkban, amely a cím alapján feltehetően egyetlen verset tartalmaz, a hétéves Elias Regulinak apjához, Daniel Regulihoz írott születésnapjára. A fiúról lényegében nem tudunk semmit, valószínűleg fiatalon meghalt. Daniel Reguli a szászovai/zólyomszászfalusi Jacobus Reguli és Barbara Rossiniana fiaként született, tanulmányai után a szintén Zólyom megyei Radványban és Úrvölgynön volt rektor. Joachim Kalinka biccsei szuperintendens 1657. december 11-én zsolnai segédlelkésznek ordinálta. Onnan 1666-ban a közeli Kiszucaújhelyre került lelkésznek, és ott is szolgált 1673-ig, amikor az ellenreformáció állásából eltávolította. Pályája végén, 1682-től 1704-ig Körmöcbányán működött szlovák lelkészként.⁶³ Anna Ladiverrel kötött házasságából még Zsolnán született egy vele azonos nevű fia, aki feltehetően a mi Eliasunk édesöccse volt. Ifjabb Daniel Reguli 1700. november 12-én beiratkozott a wittenbergi egyetemre,⁶⁴ majd onnan visszatérve 1704. április 29-én Bártfán Jacob Zabler szuperintendens hodrusbányai lelkésznek ordinálta.⁶⁵

Egy másik, 1672-ben megjelent új zsolnai nyomtatvány egy apológiaféleség, amely Samuel Kochmeister besztercebányai orvos megtámadott emlékét („memoria”) védelmezi. Szerzőjének kiléte a rövid cím alapján nem világos. A besztercebányai születésű, de valamiért „de Degro” nemesi előnévvel szereplő Kochmeister a magyar orvostörténet jól ismert figurája. 1668. július 8-án beiratkozott a wittenbergi egyetemre, ahol már az év végén kiadott egy orvosi munkát. 1677-ben beiratkozott a padovai egyetemre, és kevéssel később a bolognaira is, ahol 1677. február 27-én orvostudományi és bölcsészeti doktorátust szerzett. (A díszes okirat szerencsésen fenn is maradt).⁶⁶ A két peregrináció közötti időszakról, amikor nyomtatványunk is született, a magyar szakirodalom mindössze annyit jegyez fel, hogy 1675-

⁶² RMNY 3209, 3220, 3221, 3222, 3224, 3225, 3300.

⁶³ RMNY 3134; HOLUBY József, *A régi zsolnai ágostai hitvallású evangélikus egyházközség történetének rövid változata*, Bp., Hornyánszky Viktor, 1910, 36; REZÍK–MATTHAEIDES 1971, i. m. 140; CSEPREGI Zoltán, *Evangélikus lelkészek Magyarországon, Proszopográfiai rész, II. A zsolnai zsinattól (1610) a soproni országgyűlési (1681)*, II/2. Észak-Magyarország (a biccsei egyházkerület, Bp., MEDIT, 2019 (digitális kiadvány, a továbbiakban: ELEM II/2.)), 249.

⁶⁴ SZÖGI László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700*, Bp., Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 2011, nr. 5135.

⁶⁵ AECZL, V.C.23a. *Matricula ordinatum/Otvárosi ordinációs anyakönyv (1614–1741)*, Jacob Zabler/nr.132.; BARTHOLOMAEIDES, Johannes Ladislaus, *Memoria Ungarorum, qui in alma condam universitate Vitebergensi a tribus proxime concludendis seculis studia in ludis patriis coepit confirmarunt*, Pest, Johann Thomas Trattner, 1817, 198.

⁶⁶ RMK III. 2452; (disputáció), 2469. (propemptikonba írott vers); BARTHOLOMAEIDES 1817, i. m. 170; MAGYARY-KOSSA Gyula, *Magyar orvosi emlékek*, III, Bp., Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1931, 338; VERESS Endre, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1941, 137, 536–539; SZÖGI 2011, i. m. nr. 4641.

ben Besztercebányán működött orvosként és gyógyszerészként. Egy 19. századi sziléziai szakmunkából kiderül, hogy 1672. október 22-én engedélyt kapott arra, hogy Teschenben orvosként működjön, és az 1670-es évek végén is a sziléziai városban élt. Johann Scribonius tescheni jezsuita superior 1679-ben panaszt tett a sziléziai országos főkapitánynál, hogy a kálvinista (!) Kochmeister házában hétvégenként titokban istentiszteleteket tartanak.⁶⁷ Ez az adat mintha arra utalna, hogy a nyomtatvány éppen Kochmeister Teschenbe való távozása után jelent meg, hiszen máskülönben miért lett volna értelme az „emlékezetéről” beszélni.

Majd ismét egy nászverseket tartalmazó lőcsei alkalmi nyomtatvány következik, amelyet a lőcsei evangélikus gimnázium huszonegy diákja írt tanáruk, Johannes Kretschmer lőcsei conrector, és felesége, Rosina Kulmann/Kuhlmann tiszteletére. Kretschmer abból a nagy-lengyelországi Lesznóból származott, amely a protestánsok és cseh testvérek legnagyobb lengyelországi menedékének számított. (A várost 1656 áprilisának végén, a svéd–lengyel háború viharában szinte a teljes lakossága elhagyta.) 1658. április 1-jén már mint a lőcsei gimnázium harmadik osztályának (tertia classis) tanára nyert polgárjogot,⁶⁸ és ebben az állásban maradt egészen 1664-ig. 1664-től 1674-ig pedig az iskola conrectoraként működött. Ezzel párhuzamosan 1664-ből és 1667-ből is van arra adatunk, hogy a lőcsei külső tanács tagja volt.⁶⁹ A menyasszony, Rosina Kulmann (*1652. május 1., Lőcse)⁷⁰ Nicolaus Kulmann lőcsei kovács leánya volt. Ha az após nem is futott be olyan fényes karriert, mint rokona, Michael Kulmann szenátor és bíró, de 1668-ban a lőcsei külső tanács szószólójává választották.⁷¹ A nyomtatványnak a forrásban szereplő kiadási évszáma egészen biztosan hibás, hiszen 1674 és 1682 szeptembere között Lőcsén nem működött evangélikus iskola. Valószínűleg Czemanka vagy Valovicz félreolvasása lehet a háttérben, és a nyomtatvány 1673. évi, vagy esetleg, de kisebb valószínűséggel, 1670-es.

Egyetlen magyar nyelvű nyomtatvány akad a Czemanka-könyvtár jegyzékének újdonságai között, és ez Otrókocsi Fóris Ferencnek⁷² (†1718. október 1., Nagyszombat) a gályarabsága, rendhagyó nyelvtörténeti és östörténeti okfejtései, illetve időskori katolizálása kapcsán ismert, kivételes műveltségű kassai református lelkésznek (1687–1690) batizfalvi Máriássy Imre (*kb. 1626 – †1688. no-

⁶⁷ RADDA, Karl, *Materialien zu Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen*, In: *Jahresbericht der K. K. Staats-Realschule in Teschen*, 12(1885), 1–42, 33–35.

⁶⁸ 1658. „1. Aprilis. Herr Johan Kretschmer, collega 3. classis, Silesus von Lischna f. 3./60.” Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (A továbbiakban: ŠAP SAL), Magistrát mesta Levoča, XXI.49., Bürgerbuch 1550–1691, 103. – A polgárkönyv bejegyzésében Kretschmer tévesen szerepel sziléziaiként, hiszen Leszno (németül: Lissen) Nagy-Lengyelországban fektült, igaz, Szilézia tőszomszédságában.

⁶⁹ HAIN 1910–1913, i. m. 279, 302, 346, 381; REZÍK–MATTHAEIDES 1971, i. m. 414.

⁷⁰ ŠAP SAL, Zbierka cirkevných matrík, nr. 342. Lőcsei evangélikus születési anyakönyv 1625–1669, 602. (Elérhető az interneten a mormon anyakönyvi adatbázisban: www.familysearch.org)

⁷¹ HAIN 1910–1913, i. m. 345, 353, 371, 381, 451.

⁷² *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor*, szerk. Kőszeghy Péter és Tamás Zsuzsanna, VIII, Bp., Balassi, 2008, 419–421. (Szabados György szócikke)

vember 14., Márkusfalva) teste fölött a szepességi Márkusfalván elmondott gyászbeszéde. A kis munka 1689-ben jelent meg, feltehetően a kassai vagy a lőcsei nyomdában. Máriássy Imre, Máriássy Pál és Horváth Stansith Anna gyermeke, osgyáni Bakos Borbála férje a sorsdöntő 1670–1671. esztendőben Szepes vármegye alispánja volt, és az elégedetlenekhez való csatlakozása miatt 1673-ban elkobozták birtokait, amelyeket csak gyermekei kaptak teljesen vissza, már apjuk halála után.⁷³

Georgius Bonisnak a török által elfoglalt erősségekről 1693-ban Lőcsén megjelent latin nyelvű munkája igazi különlegesség lehetett, amely témája folytán Czemanka könyvtárának általános jellegétől is erősen elüt. Megírásának apropóját alighanem éppen e várak visszafoglalása adta. A kötetnek valószínűleg nincs köze sem az ismert magyar nemesi család sarjához, tolcsvai (III.) Bónis Györgyhez (†1693 után),⁷⁴ sem pedig a Lőcse város 1667. évi adókitvétési jegyzékében szereplő Thomas Bonis szúcshöz és esetleges rokonságához.⁷⁵ Véleményünk szerint a szerző az a szlovák Georgius Bonis/Dobrik lehet, aki ordinációs életrajzának tanúsága szerint Turócszentmihályon született Johannes Dobrik és Catharina Maretska házasságából, iskolázási adatai alapján valamikor az 1660-as évek második felében. Ismeretlen hazai tanulmányok után 1692. június 13-án, latinizált névalakját megadva, beiratkozott a thorni akadémiai gimnázium legfelső osztályába.⁷⁶ Nem maradhatott kint másfél évnél hosszabban, mert 1693-tól tíz és fél éven át a Hont megyei Báton működött rektorként, majd 1704. június 8-án Štefan Pilárik bányakerületi szuperintendens a szintén Hont megyei városka, Bakabánya evangélikus lelkészének ordinálta. Később, 1712-ben és a rá következő években állítólag a Nógrád megyei (Egyházas)dengeleg egyházközségének élén állt.⁷⁷

A zsolnai exuláns nyomda működésének utolsó évéből, 1707-ből három ismeretlen kiadvány is szerepel a jegyzékünkben. Az első szerzője valószínűleg az a bocabányai (Liptó m.) születésű Elias Lani, Martinus Lani és Susanna Michaelis fia, akit breznóbányai, besztercebányai és németlipcsei tanulmányok, illetve trencsényi kántori működés után Jakob Zabler szuperintendens 1703. november 21-én ordinált a Nyitra megyei Krajna/Karaj falu lelkészének.⁷⁸ 1704-től a Trencsény megyei, Zsolnához közeli Kiszucaújhelyen szolgált lelkészként, 1706. június 16-án a

⁷³ HANÁK Béla, SZABÓ András Péter, „*Prudentibus et circumspectis*” *Menyegzőre hívogató levelek a kassai levéltárból 1550–1700*, Bp., 2020 (kézirat), 486–488. (nr. 292.)

⁷⁴ EVA Margit, *A tolcsvai Bónis család története = Turul*, 79(2006), 6–20.

⁷⁵ HAIN 1910–1913, i. m. 350.

⁷⁶ SZÖGI 2003, i. m. nr. 916. (turóci születésüként megjelölve)

⁷⁷ EOL, Ordinációs könyvek, G I, A Gömöri kerület ordinációs jegyzőkönyve 1704–1738., illetve a Bányai kerületben ordináltak jegyzéke 1704–1710 (Raab Vilmos gépírásos, latin nyelvű kivonatai), 2. (Štefan Pilárik/nr. 6.) (https://library.hungaricana.hu/hu/collection/edt_eol_evangelikus_ordinacio/)

⁷⁸ AECZL, V.C.23a. *Matricula ordinatorum/Ötvárosi ordinációs anyakönyv (1614–1741)*, Jakob Zabler/nr. 117.

felső-trencsényi esperesség szeniorának is megválasztották.⁷⁹ A nyomtatvány Tessedik György puchói nemes és Nedeczky Eszter lakodalmanak tiszteletére jelent meg. Az állítólag morva exuláns családokból származó völegény és a menyasszony nem más, mint Tessedik Sámuel (1742–1820) szarvasi evangélikus lelkésznek, a magyar felvilágosodás neves gazdasági szakírójának nagyapja és nagyanyja.⁸⁰

A másik két zsolnai kiadvány Georgius Lissovini/Francisci munkája, aki a 18. század elején több Liptó megyei iskola élén is megfordult. A régióknak számos értelmiségit, köztük több orvost adó Lissovini/Lischovini/Lischowinus család valószínűleg a Hont megyei Lissórol származott. Matej Schulek 18. század végi összeállítás szerint Georgius 1673. február 20-án született a Trencsén megyei Missénben, az ottani evangélikus lelkész (1664–1673), Stephanus Lissovini és Susanna Sartorius házasságából, és 1696. április 19-től 1704-ig a Liptó megyei Nagypalugyán működött rektorként.⁸¹ 1700-ban valóban e tisztség birtokosaként jegyzett egy Lőcsén megjelent verses alkalmi nyomtatványt.⁸² Schulek szerint 1704. november 3-tól 1709-ig, tehát a két új kiadvány megjelenésének idején is, már Liptószentmiklóson volt rektor, majd még ugyanabban az évben visszatért Nagypalugyára, ahol 1711-ig maradt az iskola élén. 1712-ben testvérével, Andreas Lissovini/Francisci orvossal és unokatestvérével, Samuel Lissovini/Francisci nagypalugyai evangélikus lelkésszel együtt címeres nemeslevelet kapott III. Károlytól.⁸³ Ezzel a Schulek-féle rekonstrukcióval nincs igazán összhangban Sa-

⁷⁹ DUBNICZAI, Stephanus, *Metamorphosis fidei orthodoxae de bono in malum et vicissim in comitatu Trenchiniensi, ac vel maxime in privilegiato oppido Solna ab anno 1690*, ed. Kilian, Daniel, Kassa, Johann Heinrich Frauenheim, 1737, 63–66; BERNÁT, Libor, *Naboženské pomery v Trenčianskej stolici v čase stavovského povstania Františka II. Rákócziho v rokoch 1703–1711 = Doba kuruckých bojov/Kuruc küzdelmek kora*, ed. Kónya, Peter, Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2014, 454–472, 459–460.

⁸⁰ NAGY 1857–1868, i. m. XI, 119–120.

⁸¹ Ústredný archív Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku, Bratislava, Pavol Horniak hagyatéka (A továbbiakban: ÚA ECAV, Horniak) SCHULEK, Matthias/Matej, *Memorabilia ecclesiarum evangelicarum Liptoviensium*, 25. (gépelt másolat); ELEM II/2., 97; A Gymnasiologia szlovák kiadásában Georgius életrajzi adatai helyére véletlenül Samuel adatai kerültek. REZÍK–MATTHAEIDES 1971, i. m. 481. Ez utóbbi hiba a szlovák szakirodalom egy részében számos tévedést eredményezett. pl. BERNÁT, Libor, *Dejiny protestantského školstva v Liptovskej stolici v 16. a 17. storočí = Historia Ecclesiastica*, 5(2014)1, 16–34, 32. Georgius liptótárnóci rektorként (!) szerepel.

⁸² DÉZSI Lajos, *Magyar Könyvesház, Adalékok a Régi Magyar Könyvtár II. kötetéhez = Magyar Könyvszemle*, 14(1906), 2, 131–153, 145.

⁸³ NAGY 1857–1868, i. m. VII, 143; Andreas Lissovini/Francisci (A szakirodalomban a kettős vezetéknevet félreértve gyakran: Lischovini András Ferenc) Trencsén megyében született, a köznigsbergi egyetemen folytatott tanulmányokat, és 1704-től II. Rákóczi Ferenc fejedelem tábori orvosaként működött. SZINNYEI 1891–1914, i. m. VII, 1284–1285; Matej Schulek a fentebb idézett szöveg helyen Andreast Georgius testvérének („frater”) nevezi. Bár a latin kifejezés a testvér mellett mindenféle férfirokont is jelenthet, a mondatban utána szerepel Samuel mint unokatestvér („fraterlis”), és a mondat logikája szerint a sorrendben első helyen egy unokatestvérnél közelebbi rokonnak kell szerepelnie. Csepregi Zoltán megbízhatónak tűnő adata szerint Stephanus Lissovini fia volt az a vágbesztercei születésű Johannes Lissovini/Lischovinus (*1650–1655 táján) is, aki apja vág-

muel Lissovini 1705. május 21-én kelt ordinációs önéletrajzának az az adata, hogy lelkésszé avatása előtt a Gömör megyei Csetneken tanult, unokatestvérének („patruelis”), Georgius Lissovininek kezei alatt.⁸⁴ Ladislav Bartholomaeides valóban azt tünteti fel a maga csetneki egyházi archontológiában, hogy 1704 és 1706 között Georgius Csetneken működött rektorként.⁸⁵ Az ellentmondás egyelőre nem oldható fel megnyugtatóan. Másik Georgius nevű családtagot (aki ugyanúgy a kuzinja lett volna Samuelnek), nem ismerünk, Schulek viszont azt írja Samuelről, hogy miután apja 1693-ban meghalt, 1696-ban unokatestvérével, az akkor rektorrá kinevezett Georgiusszal Nagypalugyára ment, és az ordinációs jegyzőkönyvben szereplő, némileg homályos, csetneki adatról egyáltalán nem tesz említést. Talán akkor járunk el a leglogikusabban, ha feltételezzük, hogy Schulek túpontosnak látszó adata nem helytálló, és Georgius Nagypalugyáról 1704 végén nem közvetlenül Liptószentmiklóstra ment át, hanem a gömöri mezővárosba, és unokatestvére is vele tartott. A két 1707-ben megjelent nyomtatvány liptói vonatkozásai és zsolnai nyomdahelye miatt viszont mindenképpen azt kell feltételeznünk, hogy szerzőjük ekkor már ismét Liptóban élt, nagy valószínűséggel liptószentmiklósi rektorként.

Az egyik kis művet szentmiklósi Pongrácz Zsófiának (†1706), Pongrácz Mátyás és Szentiványi Judit leányának, Okolicsányi Mihály (*1659. október 12., Okolicsnó – †1721. szeptember 23., Nagypalugya) feleségének halálára írta. Okolicsányi több funkcióban egészen 1710-ig II. Rákóczi Ferenc főtisztviselőjeként működött, 1707-ben éppen a Gazdasági Tanács beszercebányai adminisztrációjának jogügyigazgatójaként.⁸⁶ A szerző az elhunyt férjének egyébként ké-

beszercei rektori működése alatt született, minden bizonnyal Anna Hirayjal kötött első házasságából, tehát Georgiussnak és Andreasnak, akiről az adattár egyébként nem tud, az idősebb féltestvére lehetett. ELEM II/2., 97. Johannes 1680. május 6-tól a wittenbergi egyetemen tanult, és hazatérve Kőrömbányán lett városi orvos. SZINNYEI 1891–1914, i. m. VII, 1285–1286.

⁸⁴ Az életrajz szerint Samuel Lissovini 1686. szeptember 1-én született a Trencsén megyei Puchón (a Schulek szerint puchói rektorként működő, és a lelkészavatási jegyzőkönyvben valóban „eruditusnak” nevezett) id. Samuel Lissovini/Francisci (Schulek és Catharina Kyacz/Scpiader házasságából. Puchón, majd apja elhunytá után Csetneken tanult, végül tanulmányait félbeszakítva egy pontosabban meg nem nevezett Liptó megyei szolgálati helyre ordinálták lelkésznek. Matthias Schulek 18. századi összeállításából tudjuk, hogy ez a hely Liptótarnóc volt. Innen az ellenreformáció miatt 1709 szeptemberében távozni kényszerült, majd ekkortól 1741. augusztus 11-én bekövetkezett haláláig nagypalugyai evangélikus lelkészként szolgált. AECZL, V.C.23a. Matricula ordinatum/Ötvárosi ordinációs anyakönyv (1614–1741), Jakob Zabler/nr. 143; ÚA ECAV, Horniak, SCHULEK, *Memorabilia* i. m. 23.

⁸⁵ BARTHOLOMAEIDES, Ladislav: *Memorabilia provinciae Csetnek*, Beszercebánya, Johannes Stephani, 1799. 144.

⁸⁶ SZLUHA 2000, i. m. 448; HECKENAST Gusztáv, *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár*, kiad. Mészáros Kálmán, Bp., MTA Történettudományi Intézete, 2005, 313–314; OLÁH Tamás, *Adalékok Sáros vármegye Rákóczi-szabadságharc kori katonai archontológiájához. Bártfa helyőrségparancsnokai = Doba kuruckých bojov/Kuruc küzdelmek kora*, ed. Kónya, Peter, Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2014, 155–190, 178–179.

sőbb rokona lett, hiszen 1711. november 22-én Nagypalugyán elvette feleségül Okolicsányi János és Palugyay Anna leányát, Máriát.

A másik alkalmi nyomtatványt Johann Christoph Kheberitsch (†1726) és Szentiványi Magdolna lakodalmára írta. Kheberitsch Liptó megyei armalista nemes volt, aki élete nagy részében Liptószentmiklóshoz közeli Hosszúréten lakott, és 1706-ban biztosan a sztrecesény-budatini uradalom praefectusaként működött.⁸⁷ Ez már a második házasságkötése volt, első felesége, felsőkubinyi Kubinyi Mária 1704-ben halt meg,⁸⁸ valószínűleg az Adam fia születése utáni komplikációkban. Kheberitsch az irodalomtörténetben arról a fiához, Adamhoz intézett hosszú latin atyai intelmről („Directorium”) ismert, amelynek megírására 1715-ben adott megbízást ifj. Georg Buchholtz nagypalugyai rektornak.⁸⁹

Utolsó ismeretlen magyarországi nyomtatványunk meglehetősen rejtélyes, hiszen címének tanúsága szerint a szebeniek tisztelgése blatnicai Révay Imrének, aki 1709-ig II. Rákóczi Ferenc gyalogezredeseként tevékenykedett, majd 1711-ben felesküdött a császárra.⁹⁰ Az egyértelműen megjelölt nyomdahely („Cibinii”) csak az erdélyi Nagyszebenre vonatkozhat, mert a Sáros megyei Kisszebenben ekkor még nem működött nyomda. Egyelőre azonban nem tudjuk megmagyarázni, hogy az erdélyi szász városnak mi köze lehetett volna az egykori kuruc főtiszthez.

Jegyzékünkben mindössze négy olyan külföldi nyomdahelyű nyomtatvány került elő, amelyről eddig nem volt tudomásunk. (4. táblázat) Az első egy 1612-ben megjelent prágai jogi disputáció, amelynek témája a királyság intézménye volt. Ahogy azt a 18. századi katalógus címléírása is jelzi, itt nem a respondensnek, a címléírásban zárójelbe tett morva Samuel Sabbateciusnak⁹¹ személye fontos a számunkra, hanem az elnöké, aki nem más volt, mint Daniel Basilius (†1585.,

⁸⁷ HECKENAST 2005, i. m. 230–231. Johann Christoph Kheberitsch itt tévesen Christoph Kheberitsch és Szentiványi Magdolna gyermekeként szerepel.

⁸⁸ KUBINYI Ferenc, *A felső-kubinyi Kubinyi család története és leszármazása*, II, Bp., 1906, 258.

⁸⁹ FÖLDESI Ferenc, *Kheberitsch János Kristóf Directoriuma = Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, szerk. Balázs Mihály, Szeged, JATE Régi Magyar Irodalom Tanszéke, 1997 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 35), 93–102. A forrásnak a tanulmányban nem szereplő jelzete: Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Oct. Lat. 573. Ennek 19. századi másolata: Oct. Lat. 622.

⁹⁰ HECKENAST 2005, i. m. 361–362.

⁹¹ Samuel Sabbatecius a morvarországi Měřinben született, Jan Samuel Sabbatecius měřini lelkész fiaként, Oderafrankfurtban és Prágában tanult, 1613-ban filozófiai magiszteri fokozatot szerzett, 1614-től a prágai Malá Strana városrész evangélikus iskolájának, a Szent Miklós-iskolának conrectoraként, majd 1617-től rektoraként működött. KRATOCHWILL, Augustín, *Vlastivěda moravská II. Místopis. Vel.-Meziříčský okres*, Brno, Musejní spolek, 1907, 300–301.; *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do začátku 17. století*, V, ed. HEJNIC, Josef, V, Praha, Academia, 1982; Sabbatecius 1611-ben egy cseh történelmi tárgyú disputáció („Theses ex Christianorum Bohemiae ducum Historiae excerptae”) respondense volt, majd 1614-ben egy másik jogi-politikai témájú írással jelentkezett („Disputatio politica de consiliario regis”). 1611-ben, szintén Prágában egy üdvözlőverseket tartalmazó nyomtatványa is megjelent: <http://cl-avius.lib.cas.cz/katalog>

Németlipcse – †1628. június 25., Prága), a prágai Károly-egyetem szlovák származású, Liptó megyei születésű professzora. Az egyetemen különböző időszakokban matematikát, fizikát, jogi tárgyakat és héber nyelvet oktatott, 1622-ben, két évvel a fehérhegyi csata után katolizált, nemességet nyert, és komoly hivatali pályát futott be.⁹² Basilius életrajzát és munkásságát Eva Frimmová alapos monográfiában dolgozta fel, de ez a kiadvány az ő gyűjtése során sem bukkant fel. Basilius első saját, jogi témájú munkája éppen 1612-ben jelent meg, és jogi doktorátust is csak 1614-ben szerzett.

A következő nyomtatvány szerzője az egyik legnagyobb szlovák lutheránus lelkészdinasztia, a Pilárik család három tagja volt. (I.) Esaias/Izaiás Pilárik (†1681. június 10., Löwen, Szilézia) szeptapolcai (1646 előtt), mateóci (1646–1656), korponai (1656–1658), majd selmecbányai (1658–1673) lelkész fiai, (II.) Esaias, (I.) Andreas és (IV.) Stephanus Pilárik 1666. október 1-én egyszerre iratkoztak be a wittenbergi egyetemre.⁹³ Könyvjegyzékünk adata alapján úgy tűnik, hogy a szászországi városba vezető peregrináció köztes állomásaként a sziléziai Briegben is hosszabb időre megálltak, ahol színvonalas akadémiai gimnázium működött. A címlap szerint 1666. január 1-én megjelent *Echojuk* valószínűleg verses kiadvány volt. A három testvér közül utólag a Wittenbergben magiszteri címet szerző Stephanus/Štefan futott be nagy egyházi karriert, aki 1704 és 1710 között bányakerületi evangélikus püspökként szolgált.

Tarnóczi Mártonnak (†1620., Beckó – 1685. augusztus 3., Blatnica) privigyei (1656–1661), majd nyitrai (1661–1673, 1681) evangélikus lelkésznek, a bajmóci evangélikus egyházkerület szuperintendensének (1656–1685)⁹⁴ egy ismeretlen műve is szerepel forrásunkban. 1681-ben jelent meg a Magyarországhoz ezer szállal kapcsolódó lausitzi Zittauban, feltehetően kevéssel azelőtt, hogy a soproni országgyűlés fejleményei nyomán hazatért volna a száműzetésből. A cím („Heptalogus Encomiastico metricus, in quo delineatur Germania”) alapján egy Németországot leíró hosszabb, hét részre tagolt dicsőítő költeményről lehet szó.

Negyedik külföldi nyomtatványunk egy prompeptikon, amely Johannes Fabriciusnak (*1672. december 24., Betlér – †1734., Tiszolc), Matthias Fabricius betléri lelkész és Sophia Damiani fiának a wittenbergi egyetemről való 1701. évi hazautazása alkalmából készült, és a szokásnak megfelelően valószínűleg ma-

⁹² FRIMMOVÁ, Eva, *Daniel Basilius (1585–1628) Život a dielo*, Bratislava, Veda, 1997. Műveinek jegyzéke (beleértve az általa elnökölt disputációkat is): 121–134; Basilius szép számú nyomtatvánnyal szerepel az RMK III. pótlásköteteiben is.

⁹³ RMK III. 2416. és 2417; BARTHOLOMAEIDES 1817, i. m. 168; SZÖGI 2011, i. m. nr. 4614–4616; A Pilárik család kusza rokoni viszonyait, elsősorban nyomtatványok alapján, Zoványi Jenő tisztázta: ZOVÁNYI Jenő, *Valami a Pilárikok családjáról és irodalmi működéséről = Protestáns Szemle*, 15(1903), 271–276.

⁹⁴ ZOVÁNYI 1977, i. m. 151; Egyházi pályafutásának pontos adatai, hivatkozással a megfelelő életrajzi lexikonok tételeire: CSEPREGI Zoltán, *Evangélikus lelkészek Magyarországon, Proszopográfiai rész*, II. *A zsolnai zsinattól (1610) a soproni országgyűlési (1681)*, II/1. *Nyugat-Magyarország (a dunántúli, a bajmóci és a felső-dunamelléki egyházkerület*, Bp., MEDIT, 2018, 1072.

gyarországi diáktársainak, esetleg tanárainak verseit tartalmazta. Fabricius előbb Csetneken, majd négy évig Rozsnyón, végül 1696-tól a boroszlói Elisabethanaeum akadémiái gimnáziumban tanult. 1698. november 1-én beiratkozott az oderafrankfurti egyetemre, inkább csak egy viszonylag rövid tartózkodás lezárásaként, mert mindösszes hat nappal később már Wittenbergben immatrikulált.⁹⁵ Két Wittenbergben töltött éve alatt három teológiai és egy filozófiai tárgyú disputációja is megjelent.⁹⁶ Hazatérte után 1702. május 11-én Jakob Zabler szuperintendens kassai szlovák lelkésznek ordinálta,⁹⁷ majd innen 1706-ban a Gömör megyei Kövibe, végül 1719-ben Tiszolcra távozott lelkésznek, ahol a kishonti evangélikus esperesség senioraként is működött.⁹⁸

Könyvjegyzékünk utolsó megvizsgálandó csoportját a nem magyarországi szerzőktől származó hungarikumok alkotják. (5. táblázat) Az ide tartozó öt tétel közül három már szerepel valamilyen vonatkozó kézikönyvben, ezért ezek ismeretétől eltekintünk, ám a másik kettő valóban novum, és ezeknek időközben szerencsésen egy-egy példányát is sikerült fellelnünk. Az első egy 1652-ben Lipcsében megjelent ritmikus latin prózában írott, játékos című beszéd („Simi-nasi emunctorium” = lapos majomorra koppintó), amelyet 1651. január 5-én a litván vagy litvániai német Alexander Carolus Curtius⁹⁹ tartott a besztercebányai gimnáziumban. A szövegből sajnos semmilyen, a szerzőre vonatkozó adatot nem lehet kiolvasni, azon kívül, hogy a beszéd lipcsei egyetemi notabilitásokhoz intézett előszavában a teológia doktorának és mindkét jog licenciátusának nevezi magát. Nem csoda, hiszen a szöveg nem más, mint egy színvonalas, ám kissé csapogó retorikai stílusgyakorlat. Más forrásból azonban tudjuk, hogy Curtius az 1640-es évek végén zólyomlipcsei rektorként működött, majd 1650-ben Besztercebányára költözött, és Johannes Gracza halála után átmenetileg ellátta a rektori teendőket. Elődjének teste fölött 1649. augusztus 7-én Besztercebányán éppen ő tartotta a gyászbeszédet. Ez a szövege, illetve egy szatirikus elemekben bővelkedő dicsőítő beszéde 1649-ben meg is jelent a trencsényi nyomda kiadványaként.¹⁰⁰ Apponyi Sándor hungarikagyűjtése nyomán már korábban is ismertük Curtiusnak egy további beszédét, amelyet véleményünk szerint a most előkerült forrással együtt adott ki Lipcsében, és szintén 1651. január 5-én a besztercebányai tanuló ifjúság előtt hangzott el.¹⁰¹ A boroszlói tanácsnak ajánlott dialógus formájú szó-

⁹⁵ BARTHOLOMAEIDES 1817, i. m. 196–197; SZÖGI 2011, i. m. nr. 618, 5087.

⁹⁶ RMK III. 4156, 4157, 4214, 4318.

⁹⁷ AECZL, V.C.23a. Matricula ordinatorum/Ötvárosi ordinációs anyakönyv (1614–1741), Jakob Zabler/nr. 108.

⁹⁸ RIECKY, Martin, *Dejiny Malohontského seniorátu Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku*, Liptovský Mikuláš, 2015, 139, 143.

⁹⁹ KUZMÍK 1976, i. m. I, 162. Gyakran előfordul a szakirodalomban Alexander Carl Kurczewski néven is, de nem vagyunk abban biztosak, hogy ez a családnév helyes feloldása.

¹⁰⁰ RMNY 2286, 2287.

¹⁰¹ Comitia regni Pannonici sive actus oratorius, in quo Ferdinandus imperator augustissimus pace cum Suecis facta cum regni proceribus consultat, quid cum exercitu Germanico statuendum sit, in gratiam iuventutis scholasticae gymnasii Neosoliensis Pannonici exhibitus ab Alexandro Ca-

noklat nem más, mint egy egyszemélyes színdarab, amelyben III. Ferdinánd magyar király tanácsosai véleményét meghallgatva a török elleni háború ellen dönt.

Curtius a szakirodalom szerint csak 1651-ig maradt Besztercebányán. Mege erősíti ezt, hogy 1651. november 9-én már a lipcsei egyetemen adott elő egy beszédet az ördöngösséggel és titkos katolikus szimpátiákkal vádolt volt bautzeni evangélikus segédlelkész, Caspar Dulichius (†1655. július 8., Kamenz) ellen.¹⁰² Tudomásunk van életének egy későbbi váratlan fordulatáról is: 1659 tavaszán a Holland Nyugat-indiai Társaság szolgálatába állt, és az év nyarán már latin iskolamesterként működött a társaság amerikai gyarmatán Új-Amszterdamban, azaz a mai New Yorkban.¹⁰³ A holland források csak annyit tudtak róla, hogy korábban Litvániában volt tanár. Amerikában orvoslással is foglalkozott. Mivel a diákjaitól a szerződésben rögzítettél magasabb tandíjat követelt, és a szülők panaszai szerint nem tudott fegyelmet tartani az iskolában, 1661 júliusában kirúgták állásából, és visszatért Európába. 1665-től Christian Albrecht schleswig-holsteini herceg pártfogásának köszönhetően az akkor frissen megalapított kiel egyetemen működött a nyugati idegen nyelvek (francia, olasz) rendkívüli professzora-ként. 1666-ban Kielben adott közre egy patrónusát dicsérő különleges, kerék formájú képverset.¹⁰⁴ Jegyzékünkben szereplő besztercebányai beszédének digitális verziója elérhető az olmtüzi tudományos könyvtár honlapján.

Utolsó tételünk szerzője, Stanisław Kazimierz Frankowicz egy kevésbé ismert krakkói értelmiségi. A könyvjegyzékben szereplő kiadványon kívül egyetlen művét ismerjük, egy gyászbeszédet, amelyet 1645-ben jelentetett meg ifjabb Andrzej Piotrkowczyk (†1645. október 10., Krakkó) krakkói jogász, nyomdász és polgármester halálára.¹⁰⁵ Valovicz kivonatának köszönhetően előkerült másik krakkói munkája a cím tanúsága szerint szintén egy beszéd, amelyet Esterházy Ferenc és

rolo Curtio doctore theologiae anno 1651 nonis ianuarii. APPONYI, Sándor, *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften*, I–III, ed. VEKERDI József, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 2004, nr. 847. = VD17 7:636991W

¹⁰² VD17 32:638376X

¹⁰³ PULA, James S, VERSTEEGH, Pien, *Were There Really Poles in New Netherland? = Polish American Studies*, 73(2016), 2, 35–55, 46–49.

¹⁰⁴ ERNST, Ulrich: *Intermedialität im europäischen Zusammenhang. Beiträge zur Theorie und Geschichte der visuellen Lyrik*, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 2002, 167–168. A témába vágó legfrissebb szakirodalmi tételt sajnos nem tudtuk elérni: PIOTROWSKI, Swantje, *Sozialgeschichte der Kieler Professorenschaft 1665–1815, Gelehrtenbiographien im Spannungsfeld zwischen wissenschaftlicher Qualifikation und sozialen Verflechtungen*, Kiel, Wachholtz Verlag, 2018 (Kieler Schriften zur Regionalgeschichte, 2); Curtiusnak egy 1665 december 5-én elmondott kiel oratiója nyomtatásban is megjelent: VD17 18:735334V.

¹⁰⁵ <https://encyklopediakrakowa.pl/slawni-i-zapomniani/103-p/864-piotrkowczyk-andrzej-mlodszy.html>; Városi tisztségviselésének adatai: https://www.poczetrakowski.pl/tomy/show_article.andrzej-piotrkowczyk-687.html; A gyásznyomatványa: FRANKOWICZ, Stanisław Kazimir, *Cenotaphium Andreae Petricovii, in alma academia Cracoviensi philosophiae et iuris utriusque doctoris, in collegio dominorum iurisperitorum professoris, consulis Cracoviensis, Sacratissimae Regiae Maiestatis secretarii per Stanislaum Casimirum Frankovicz artis et philosophiae baccala-*

Illésházy Ilona lakodalmának alkalmából írt, és mutatott be 1661. február 13-án.¹⁰⁶ Ahogy az a magyarországi forrásokból és genealógiai szakirodalomból kiderül, Esterházy Ferenc (*1641. február 17., Sempte – †1683. október 16., Sopronkeresztúr) pápai kapitány, galántai Esterházy Miklós nádor és Nyáry Krisztina fia valóban 1661. február 13-án vette feleségül Illésházy Ilonát (*1646 – †1669. február 12., Trencsén), a fiatalon katolizáló Illésházy György gróf és Forgách Mária leányát, a trencsényi várban.¹⁰⁷ Ahhoz, hogy a nyomtatvány pontos tartalmáról képet kapjunk, már csak át kellene valakinek olvasnia a krakkói Jagelló Könyvtárban található, mostani tudomásunk szerint unikális példányt.

Ezzel áttekintettünk mindazokat az újdonságokat, amelyekkel Ondrej Czeman-ka elpusztult tarnói könyvtárának jegyzéke szolgálni tudott a magyar könyvtörténet és nemzeti bibliográfia számára. A vizsgálódásnak vérmes reményekkel kezdtünk neki, hiszen egy olyan, a maga korában híres, tudatos építkezéssel létrehozott gyűjteményről van szó, amely még az 1730-as években elpusztult. Úgy gondoltuk, hogy az evangélikus turóci nemes, időben nem olyan távol a gyászévtized előtti „boldog békeidőktől” még számos olyan magyarországi munkát beszerezhetett, különösen a lutheránus közegben született disputációk, alkalmi nyomtatványok közül, amelyeknek nem maradt példánya. Ehhez képest a tíz új RMNY tétel meglehetősen kevés. (És külföldi kiadványokból sem igazán gazdag a szüret.) A jegyzékünkben foglalt lőcsei, trencsényi és zsolnai nyomtatványok közül majdnem mindegyiket ismertük legalább egy-két példányból. Szerintünk ez talán abba az irányba mutat, hogy a fenti nyomdák 17. századi termésének ismeretlen része kisebb, mint azt általában feltételezni szoktuk. Igaz, óvatosságra int mintánk szerény mérete. Összességében azonban ez a különleges, az egyes kiadványokról egészen részletes leírást adó könyvjegyzék mégis nagy nyereség, mert sokat elárul a művelt turóci nemes érdeklődéséről, gyűjtőtevékenységéről, és azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az imént ismertett könyvtörténeti újdonságok mindegyike hozzátesz egy-egy követ a magyarországi művelődéstörténet nagy épületéhez.

ureum lugubri officio in funere expositum, Krakkó, 1645. Online is elérhető a következő címen: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/211877/display/Default>

¹⁰⁶ FRANKOWICZ, Stanisław Kazimir, Faustum omen [...] ad festum nuptiale [...] Francisci Esterhazy [...] et [...] Helenae Illeshazyae [...] inter festos congratulantium applausus, votorumque solennia, gratulationis et observantiae ergo a [...] Stanislao Frankowicz Długowski [...] praesentatum anno [...] 1661. idibus februarii” Krakkó, Haeredes Francisci Caesarii, 1661. (A jelzetet lásd az 5. táblázatban)

¹⁰⁷ „1661. 13. februarii. Nuptiae celebratae in arce Trenchiniensi cum comite Francisco Eszterházy et illustrissima comitissa Helena Illésházy.” *Guzics János naplója*, kiad. Rakovszky István = *Történelmi Tár*, 3:12(1889), 434–450, 444; ESZTERHÁZY János, *Az Eszterházy család és oldalágainak leírása*, Bp., 1901, 137–138; FAZEKAS István, *Az Illésházy család XVII. századi leszármazása = Turul*, 65(1951–1992), 13–17. A genealógiai táblán a menyegző pontatlan, február 7-i időponttal szerepel. Fennmaradt annak a rendkívül gazdag hozománynak a jegyzéke is, amelyet Illésházy Ilona 1661. február 13-án a házasságba vitt. *Gróf Illésházy Ilona menyasszonyi hozománya*, kiad. Odescalchi Artúr = *Történelmi Tár*, 3:3(1880), 195–201.

1. táblázat: *A könyvjegyzék korábban is ismert magyarországi nyomtatványai*

Bártfa
RMNY 789. (1597), 821. (1598), 822. (1598), 823. (1598), 850. (1599), 853. (1599), 854. (1599), 855. (1599), 988. 3x (1610), 996. (1610), 3406. (1668), 3411. (1668), 3626. (1670), 3629. (1670), RMK II. 2325. (1708), 2326. (1708) – <i>16 nyomtatvány 18 példánya</i>
Debrecen
Petrik VII. 477. „Siralmas beszélgetések” (1703) – <i>1 mű 1 példánya</i>
Kassa
RMNY 996. 2x (1610), 1035. 2x (1612), 2767. (1658), 2974. (1661), 3156. (1664), 3200. (1665), 3202A (1665), 3429. (1668), 3434. 2x (1668), 3533. (1669), RMK II. 1538. (1684), 1539. (1684) – <i>12 nyomtatvány 15 példánya</i>
Késmárk
RMK II. 2330. (1708) – <i>1 nyomtatvány 1 példánya</i>
Lőcse
RMNY 1073. (1614), 1891. (1641), 1941. 2x (1642), 2004. (1643), 2015. (1643), 2184. (1647), 2267. (1649), 2276. (1649), 2379. (1651), 2534. (1654), 2557. (1654), 2652. (1656), 2720. (1657), 2773. (1658), 2775. (1658), 2777. (1658), 2778. (1658), 2844. (1659), 2847. (1659), 2855. (1659), 2905. (1660), 2913. (1660), 2986. 2x (1661), 3037. (1662), 3040. (1662), 3041. (1662), 3044. (1662), 3045. 2x (1662), 3092. (1663), 3093. (1663), 3100. 2x (1663), 3106. (1663), 3107. (1663), 3108. (1663), 3163. (1664), 3209. 2x (1665), 3212. (1665), 3220. (1665), 3221 (1665), 3222. (1665), 3224. (1665), 3227. (1665), 3293. 2x (1666), 3296. 2x (1666), 3301. (1666), 3361. (1667), 3364. (1667), 3367. (1667), 3443. (1668), 3451. (1668), 3458. (1668), 3471. 2x (1668), 3555. (1669), 3568. (1669), 3656. (1670), Čapl. 1289. (1672), RMK II. 1310. (1672), Sztripszky II. 2616/164. (1672), RMK I. 1290. 2x (1682), RMK II. 1527. (1683), 1886. (1697), Sztripszky II. 2692/240. (1700), RMK II. 2287a. = <i>Magyar Könyvszemle</i> , 1924, 97. (1707), Petrik V. 132. „Dum clarissimus” (1715) – <i>64 nyomtatvány 73 példánya</i>
Nagyszombat
RMNY 2860. (1659), RMK I. 1365. (1687), Petrik II. 197. „Hyperduliae Marianae” (1724) – <i>3 nyomtatvány 3 példánya</i>
Pozsony
RMNY 1002. (1610), 1024. (1611), 1040. (1612), 2860. (1659), 3612. (1669), RMK II. 1285. (1671) – <i>6 nyomtatvány 6 példánya</i>

Trencsén
RMNY 1703. (1637), 1964. (1642), 2122. (1645), 2156. (1646), 2191. 2x (1647), 2286. (1649), 2887. (1649), 2290. (1649), 2346. (1650), 2394. (1651), 2438. (1652), 2439. (1652), 2443. 2x (1652), 2444. 2x (1652), 2448. (1652), 2493. 2x (1653), 2494. 2x (1653), 2557. (1654), 2609. 2x (1655), 2610. (1655), 2613. (1655), 2667. (1656), 2668. (1656), 2669. (1656), 2739. 2x (1657), 2740. (1657), 2742. (1657), 2743. (1657), 2807. (1658), 2949. (1660), 3069. (1662), 3070. 2x (1663), 3133. (1663) – 33 nyomtatvány 41 példánya
Zsolna
RMNY 3260. (1665), 3261. 2x (1665), 3262. (1665), 3263. 2x (1665), 3265. (1665), 3328. (1666), 3333. 2x (1666), 3498. (1668), 3622. (1669), 3623. (1669), 3694. (1670), RMK II. 1289. 2x (1671), Sztripszky II. 2656/204. (1686), 2657/205. (1686), Čaplovič 2553. (1691) RMK II. 1793. (1694.), Sztripszky II. 2696/244. (1700), RMK II. 2223. (1704), 2314. (1707), 2315. (1707), 2353. (1708) – 21 nyomtatvány 25 példánya
Σ: 157 nyomtatvány 183 példánya

2. táblázat: *A könyvjegyzék ismeretlen magyarországi nyomtatványai (14 darab)*

<i>Vol.</i>	<i>No.</i>	<i>A jegyzékben szereplő leírás</i>	<i>Nyomatási hely</i>	<i>Év</i>	<i>Megjegyzés</i>
RMNY tételek					
58.	251.	Michaelis Okolicznay Querela in tragicum casum Sigismundi Tluk violenta morte intra pratum arcis Dunawicz per Urbanko Schwartz 29. iunii Anno 1625 perempta.	Cassoviae/ Kassa	1626	Ismeretlen
59.	252.	Johannis Mechanopoei (scholae Szentivaniensis Rectoris) et Michaelis ac Laurentii Brever fratrum Επιθαλάμιον γάμου τῷ ἐνυγάμῳ Laurentii Brever et Margarethae Spillenbergerianae	Leutschoviae/ Lőcse	1630	Ismeretlen
43.	140.	Michaelis Gnendelii Klag Sermon bey deß Martini Sontags Leichbegängnuß gehalten	Leutschaw/ Lőcse	1660	Ismeretlen
45.	171.	Johannis Schujani Lampadophorion Natalitium Johanni Melko praelatum.	Bartphae/ Bártfa	1663	Ismeretlen

<i>Vol.</i>	<i>No.</i>	<i>A jegyzékben szereplő leírás</i>	<i>Nyomatási hely</i>	<i>Év</i>	<i>Megjegyzés</i>
53.	222.	Sempronensium (Amice ascende superius) Vota M. Christiano Seelmanno Ecclesiarum antea Cremnicziensis iam Leutschoviensis Pastori Primario acclamata	Leutschoviae/ Lőcse	1666	Ismeretlen
48.	181.	Oda, qua Natalem Reverendi Danielis Reguli septennis filius, Elias Reguli 3. ianuarii anno 1670 celebravit	Solnae/ Zsolna	1670	Ismeretlen
73.	286.	Samuelis Kochmaisteri Neosoliensis Medicinae Doctoris Memoria laesa reparanda, augenda conservandaque	Solnae/ Zsolna	1672	Ismeretlen
71.	283.	Gymnasii Leutschoviensis studiosorum (XXI) Hymaeneon Johannis Kretschmeri Leutschoviensis Conrectoris cum Rosina Culmanniana votivis acclamationibus decoratum	Leutschoviae/ Lőcse	1678 [1673]	Ismeretlen
57.	240.	Otrokosi Foris Ferencz Cassai Helvetica Ecclesiának Pasztora Lelki Győzedelmeseknek Jutalmakrúl való Beszélgetése, Melly Mariassi Imre Teste felett Markussfalvan el-praedicaltatott. Nyomtattatott.	/Kassa/ Lőcse?/	1689	Ismeretlen
44.	165.	Georgii Bonis Recensio Propugnaculorum, quae in Hungaria Turca expugnavit	Leutschoviae/ Lőcse	1693	Ismeretlen
18. század					
47.	180.	Eliae Lani Copula Nuptialis, inter Georgium Teschedik et Esther Nydecki celebrata	Solnae/ Zsolna	1707	Ismeretlen
48.	194.	Georgii Lissovini Francisci Tristes Monodiae Sophiae Pongracz Michalis Okolichany consorti erectae	Solnae/ Zsolna	1707	Ismeretlen
48.	195.	Georgii Lissovini Bellum bellum Johannis Christophori Kheberisch sponsi cum Magdalena Szentivani sponsa	Solnae/ Zsolna	1707	Ismeretlen
48.	196.	Cibiniensium Trabea Emerico Libero Baroni de Rewa I. C. T. C. in Templo honoris affixa	Cibinii/ Nagyszeben (?)	1713	Ismeretlen

3. táblázat: *A könyvjegyzék magyarországi szerzőtől származó, korábban is ismert külföldi nyomtatványai*

Bécs
RMNY App. 87. (1609) RMK III. 1419. (1628), 1830. (1653), 2196. (1663) – 4 nyomtatvány 4 példány
Brieg
RMK III. 2894. (1678) – 1 nyomtatvány 1 példány
Danzig
RMK III. 1722. (1649) – 1 nyomtatvány 1 példány
Drezda
RMK III. 4630. (1708) – 1 nyomtatvány 1 példány
Görlitz
RMK III. 2742. (1676) – 1 nyomtatvány 1 példány
Greifswald
RMK III. 4636. (1708) – 1 nyomtatvány 1 példány
Halle
RMK III. 4542. (1706) – 1 nyomtatvány 1 példány
Jéna
SZINNYEI 1891–1914, VI, 537–538. (1676) „Pila Dei” RMK III. 2977. (1679), 4037. (1697) – 3 nyomtatvány 3 példány
Lipcse
RMK III. 2762. (1676), 2996. (1679), 3194. 2x (1682), 3453. (1687) – 4 nyomtatvány 5 példány
Magdeburg
RMK III. 2289. (1665) – 1 nyomtatvány 1 példány
Prága
RMK III. 1175. = 5987. (1616) – 1 nyomtatvány 1 példány
Rostock
RMK III. 2294. (1665) – 1 nyomtatvány 1 példány
Thorn
RMK III. 7157. (1700) – 1 nyomtatvány 1 példány
Tübingen
RMK III. 3205. (1682), 3206. (1682) – 2 nyomtatvány 2 példány

Wittenberg
RMK III. 1715. (1648), 1818. (1652), 1974. (1656), 2074. (1659), 2100. (1659), 2122. (1660), 2127. (1660), 2177. (1662), 2410. (1667), 2448. (1668), 2468. (1668), 2579. (1671), 2869. (1677), 3017. (1679), 3018. (1679), 3027. (1679), 3079. 2x (1680), 3263. (1682), 3264. (1683), 4065. (1697), 4156. (1699), 4318. (1701), 4429. (1703), 4431. (1703), 4528. (1705), 4613. (1707), 4614. (1707), 4753. (1710), 4793. (1711) RMK III/XVIII. sz. 276. (1713) Petrik VII. 404. „Pia vota” (1714) RMK III/XVIII. sz. 274. (1720) – 32 nyomtatvány 33 példánya
Zittau
RMK III. 2959. 2x (1678), 3080. (1680), 3081. (1680), 3082. (1680), 3158. (1681) – 5 nyomtatvány 6 példánya
Ismeretlen nyomdahely
RMK III. 4262. (17. század) – 1 nyomtatvány 1 példánya
Σ: 61 nyomtatvány 64 példánya

4. táblázat: *A könyvjegyzék magyarországi szerzőtől származó ismeretlen külföldi nyomtatványai (4 db)*

<i>Vol.</i>	<i>No.</i>	<i>A könyvjegyzékben szereplő szöveges leírás</i>	<i>Nyomatási hely</i>	<i>Évszám</i>	<i>Megjegyzés</i>
43.	136.	M. Danielis Basilii Teuto-Lipczensis Monarchia (Samuel Sabbatecius)	Pragae/ Prága	1612	Ismeretlen
66.	270.	Esaiae Andreae et Stephani Pilarik Fratrorum Echo Bregae Calendae Januarii	Bregae/ Brieg	1666	VD17 –
57.	235.	M. Martini Tarnoczi Heptalogus Encomiastico metricus, in quo delineatur Germania	Zittaviae/ Zittau	1681	VD17 –
48.	185.	Προπεμτικον Johanni Fabritio Rosnaviensi ex Vittebergensi Accademia discedenti fabricatum	Vittebergae/ Wittenberg	1701	VD18 –

5. táblázat: *A könyvjegyzékben szereplő, nem magyarországi szerzőtől származó hungarikumok (5 db)*

<i>Vol.</i>	<i>No.</i>	<i>A könyvjegyzékben szereplő szöveges leírás</i>	<i>Nyomatási hely</i>	<i>Év</i>	<i>Megjegyzés</i>
50.	209.	Domini Alexii Caroli Curtii / Kurczewski/ Simi-nasi Emunctorium Dirae sive Apostatae cuiuspian maledici confutatoria oratio In Gymnasio Neosoliensi Pannonico	Lipsiae/ Lipcse	1652	Egy ismert példánya: Védecká knihovna Olomouc, sign. 10.357 http://eod.vkol.cz/ (digitalizálva)
45.	164.	M. Stanislai Frankovicz Faustum omen ex gemino stemmate Illustrissimorum Neosponsorum Comitis Francisci Esterhazi et Helenae Illeshazyae deductum	Cracoviae/ Krakkó	1661	Egy ismert példánya: Biblioteka Jagiellónska, Krakkó Mag. Starych Druków 14213 III
76.	296.	M. Simonis Friderici Frenzelii Insectia Novisolii in Hungaria 20. Novembris Anno 1672. cum nive delapsa	Wittebergae/ Wittenberg	1673	VD17 1:061667F SZINNYEI 1891–1914, III, 751. HUBAY Ilona, <i>Magyar és magyar vonatkozású röplapok, újságlapok, röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban 1480–1718</i> , Bp., OSZK, 1948, nr. 729. <i>Ungarische Drucke und Hungarica 1480-1720, Katalog der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel</i> , I, ed. Németh S. Katalin, München etc., Saur, 1993, 198.
44.	155.	D. Valentini Alberti Theologisches Gutachten vber eine Jesuitische Relation etc. zu Leopoldstadt in Ungarn	Leipzig /Lipcse	1693	VD17 1:000325R CATALOGUS 1799, 15.
48.	186.	Johannis Friderici Scharfii Philosophiae ac Iuris Utriusque Doctoris Privilegium Danielem Jeszenszky Poetam Laureatum Caesareum pronuncians	Wittebergae/ Wittenberg	1703	VD18 11177586 RMK III. 4431a. (OSZK belső nyilvántartás)

6. táblázat: A könyvjegyzékben szereplő biztalan vagy feltételezhetően kéziratossági tételek (26 darab)

Vol.	No.	A könyvjegyzékben szereplő szöveges leírás	Megjelölés	Év	Megjegyzés
44.	167.	Bathori Istvan Testamentumabul extractus Etsedbe Anno 1603, manuscriptum Ladislai Revay Baronis in Trebostow	/Manuscriptum/	/1603/	A teljes testamentum kiadása: <i>Ecsedi: Báthory István végrendelete 1603</i> (Fiatal filológusok füzetei, Korai újkor, 1), kiad. Vadász Veronika, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2002.
44.	148.	Jonae Czernak Acta Synodi Solnensis triduaa	Manuscriptum	/1610/	Jonás Czernak a Nyitra megyei Szulesány evangélikus lelkészeként vett részt az 1610. évi zsolnai zsinaton, amelyről részletes feljegyzéseket készített. Ezekre Klanicza Márton (1740–1810) is hivatkozik egyháztörténeti munkájában. <i>Monumenta evangelicorum Augustanae Confessionis in Hungaria historica</i> , 3. köt, szerk. Fabó András, Pest, Osterlamm Károly, 1865, 101.
59.	255.	Alexandri Soczovini Uyhelienis praepositi Concio Sehlavonica in funere Comitiss Georgii Thurzo Regni Hungariae Palatini Anno 1616. [J] Februarii 19. habita	Manuscriptum	/1616/	Alexander Soczovinus/ Sočovský (1570 k.–1617) vágújhegyi lelkésznek és prépostnak (1611–1617) Thurzó György nádor biccsei temetésén (1617. febr. 19.) elmondott szlovák nyelvű beszéde. A fő prédikációt Isaac Abrahamides tartotta, ez utóbbi nyomtatásban is megjelent: RMNY 1141.
50.	199.	Johannis Hoffmanni Epistola Genero suo Tobiae Schumbergio Pastori Freiwaldensi anno 1630 missa	Manuscriptum αυτογράφοv	/1630/	Johannes Hoffmann evangélikus lelkész levele vejének, Tobias Schumbergnek, a frivaldi (Trencsen m) gyülekezet morva születésű lelképásztorának (1630–1653). ELEM II/2., 276.
50.	207.	Domini Lucae Osiandri Licentia Doctoralis Michaeli Ascancio Solnensi Panonio Medicinae Candidato data	Tübingen	1637.	Az irat valószínűleg kéziratossági bizonyítékkal. A zsolnai Michal Hasko/Michael Ascancius kutná horai és prágai tanulása (filozófiai baccalaureus 1620-ban), zsolnai rektori tevékenység (1629 körül), majd jénai, lipcei és baseli tanulmányok után 1637. máj. 19-én iratkozott be a tübingeni egyetemre, ahol orvosdoktori címet szerzett. Erről adott ki számára Lukás Osiander (1571–1638) tübingeni rektor bizonyítványt. Szógi 2011, i. m. no. 2565. Később I. Rákóczi György udvari orvosaként (1641–1645 biztosan), majd trenseni végül szakolcát városi orvosként működött. Életéhez: MARTINEK, Jan, <i>Michael Ascancius, slovenský humanista a lékař = Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15–16. storočí</i> , szerk. Holotík, Ludovít, Vantuch, Anton, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967, 292–295.

<i>Vol.</i>	<i>No.</i>	<i>A könyvjegyzékben szereplő szöveges leírás</i>	<i>Megjelölés</i>	<i>Év</i>	<i>Megjegyzés</i>
7.	17.	Comitis Georgii Illieshazy Oratio Philosophica Rosebergae	Manuscriptum	1642	Illésházy Györgynek (* 1625 – † 1689/1690), az evangélikus Illésházy Gáspár legkisebb fiának, Gábor testvérének a rózsashegyi evangélikus iskolában megtartott filozófiai tárgyú beszéde, valószínűleg azonos azzal, amely 1642-ben Trencsénben nyomtatásban is megjelent. RMNY 1965.
50.	215.	Andrae Sartorii Scholae Illaviensis Rectoris Musarum Illaviensium Applausus Nuptias Comitis Gabriellis Illieshazy cum Eva Ujfalussy Pauli quondam Ostosith [I] Relicta vidua cohonestans	Manuscriptum	1655	Illésházy Gábor (* 1622. aug. 30. – † 1667. jan. 12.), miután meghalt első felesége, rimaszécsi Széchy Éva, 1655. aug. 15-én Illaván (Trencsén m.) vette feleségül Osztrósi István Pal özveggyét, újfalussy Évát. FAZEKAS István, <i>4z Illésházy család XVII. századi leszármazása = Turul</i> , 65(1992), 13–17. A menegző pontos idejére: Stámy archív v Banskej Bystrici, pracoviska Kremnica, Magistrát mesta Kremnica (A továbbiakban: ŠABB PK, MMK) Spisy, annus 1655. A menegző tiszteletére verset író Andreas Sartorius (* 1624., Bajna – † 1679. jún. 12., Erdély) későbbi kaszai (Trencsén m.) lelkes 1649-től 1655-ig működött az illavai evangélikus iskola rektoraként. REZIK–MATTHAEIDES 1971, i. m. 120–121; ZOVÁNYI 1977, i. m. 525.
44.	169.	Danielis Jacobaei Genethliacon Applausivum Stephano Ostrosith Mathiae Liberi Baroni Ostrosith et Catharinae Sidoniae Revay filiolo	Manuscriptum	1658	Giletinci Osztrósi Máttyás és Révay Kata Szidónia 1654. nov. 22-én a galgóci várban házasodtak össze. ŠABB PK, MMK Spisy, annus 1654. Ez egyike az első gyermekük, Osztrósi István születése alkalmból írott köszöntő verseknek. A szerzőről, a póniki (Zólyom m.) születésű Daniel Jacobaeiról csak annyit tudunk, hogy 1655-ben az Osztrósi család által patronált illavai (Trencsén m.) evangélikus iskola diákja volt. RMNY 2609.
44.	170.	Matthiae Gazur Applausus super Primogenitum Stephanum Ostrosith	Manuscriptum	1658 Julius	A mosóczi (Turóc m.) születésű Matthias Gazur (* 1588 – † 1656 körül), röviden a neopáji, majd hosszabban az illavai iskola rektoraként, végül pedig az Osztrósi család familiárisaként működött. REZIK–MATTHAEIDES 1971, i. m. 118–119; ZOVÁNYI 1977, i. m. 212; EOLAGE V.51, 296. A Gymnasiológiában szereplő említés alapján a szakirodalom feltételezi, hogy ez a szintén Osztrósi István születésére írott vers nyomtatásban is megjelent. RMNY 2804.
51.	217.	Andrae Kewery Thuroczensis Mnemosyon Candoris in Natali Johannis Galec Rectoris Scholae Nagy-Ugroczensis	Manuscriptum	1660	A turóci Andreas Keweri 1661-ben egy trencsényi diputáció respondense volt, vsz. az ottani gimnázium végzős diákjaként vagy segédtanáraként. RMNY 3011. Arról a Johannes Galec nagyugróci (Bars m.) evangélikus rektorról, akinek születésnapjára ez a kéziratos vers született, nem tudunk semmit.

<i>Vol.</i>	<i>No.</i>	<i>A könyvjegyzékben szereplő szöveges leírás</i>	<i>Megjelölés</i>	<i>Év</i>	<i>Megjegyzés</i>
68.	276.	Accademiae Wittebergensis Rectore Johanne Andrea Quenstedt D. Testimonium Michaeli Pawlovicz Thurcozeno-Jeszenyensi Hungaro in Album Literariae huius Reipublicae recepto datum Novembris 9. 1668. et sigillo Accademiae munitum	/Manuscriptum/	/1668/	A turócjeszenői/jaszenovai (Turóc m.) születésű Michael Pavlovicz az intézményi anyakönyv tanulsága szerint 1668. nov. 5-én iratkozott be a wittenbergi egyetemre. Szógi 2011, i. m. no. 4647. Erről szól a Johannes Andreas Quenstedt által kiállított igazolás. (Amely lehet esetleg formanyomatvány is)
46.	175.	Rectoris academiae Lipsiensis Intercessio pro Andrea Blasio pastore Sulovienese	Lipsiae	1682	A lipcsei egyetem rektorának (aki a pontos dátumtól függően lehet Adam Rechenberg, Christoph Pautz vagy Johannes Cyprian) közbenjáró levele Andreas Blasius/Andrej Blažej magyarországi exuláns, volt szülői (Trencsén m.) evangélikus lelkész (1657–1673) mellett, valószínűleg tescheni bebörtönzése kapcsán. ELEM II/2, 22.
57.	237.	Schedae II publicae Academiae Vittembergensis sigillo munitae, altera in Album Academicum receptum, altera initiatum Johannem Keveri testans.		Datae 13. Febr. 1683	Az irat kéziratossá bizonyosággal és formanyomatvány egyaránt lehet. A folksfalvai (Turóc m., Neepál mellett) születésű Johannes/Ján Keveri/Keweri valóban 1683. febr. 13-án iratkozott be a wittenbergi egyetemre. Szógi 2011, i. m. no. 4847. 1682-ben még az alsó-lausitzi Gubenben jelent meg alkalmi nyomatványa. VD17 32:6722625
34.	96.	Elegia Funerbris in obitum M. Martini Tarnoczy superintendentis scripta (Manuscriptum perillustris Pauli Hungarum advocati per Hungariam celeberrimi MDCLXXXV)	/Manuscriptum/	1685	Okolicsányi Pál (†1715–1721) evangélikus ügyvédnek Tamóczi Márton/Martin Tarnóci (1620., Beckő – 1685. aug. 3., Blatnica) bajmóci ev. szuperintendens (1656–1685) halálára írott gyászverse. Okolicsányi szemlélyéhez: HECKENAST 2005, i. m. 314. Irodalmi működéséhez: Tóth Gergely, <i>Historia querelarum – Serelemből összedőlt egyháztörténet Okolicsányi Pál Historia diplomatica című munkájában = A reformáció emlékezete: Protestáns és katolikus értelmiségiek a 16–18. században</i> , szerk. Szaraz Orsolya, Debrecen: Egyetemi Kiadó, 2018, 217–227.
34.	97.	M. Michaelis Institoris Turtur foemella	Manuscriptum	1689	Michael Institoris (†1705), az állásából az ellenreformáció által kivetett volt trszénai (Arva m.) evangélikus lelkész (1683–1687) a Turóc megyei Szucsányban élt. ELEM II/2, 126. Ezt a kéziratossá művét (= gerlice kisasszony) nem ismerjük, címe alapján talán menyegzőhöz vagy temetéshez kapcsolódó vers.

<i>Vol.</i>	<i>No.</i>	<i>A könyvjegyzékben szereplő szöveges leírás</i>	<i>Megjelölés</i>	<i>Év</i>	<i>Megjegyzés</i>
34.	98.	M. Michaelis Institioris Paranesis Paraclético-Genethliaca ad Emericum Huszar	Manuscriptum	1691	Az iménti Michael Institorinak (†1705) ezt a regóczi Huszár Imre szeszányi birtokos, Turóc vármegye esküdő ülnöke tiszteletére írott, kéziratban maradt versét Andreas Schmal nyomán említi Johann Samuel Klein lelkészlexikona is. KLEIN 1789, i. m. II, 270.
74.	289.	Eliae Sartorii Scholae Evangelicae Neepallensis Rectoris Funerbris Oratuncula supermis Gabrielis Pronay honoribus D. A. C. 1692. Aug. 10. in Blatnicza habita	Manuscriptum	/1692/	Blatnicai Pronay Gábor (*1639-†1692) turóci alispán, a királyi tábla ülnöke 1692. aug. 2-án hunyt el a Turóc megyei Blatnicán. SZLUHA Márton, <i>Sáros, Turóc vármegye nemes családjai</i> , Bp., Heraldika Kiadó, 2008, 671. A Pronay felett gyászbeszédet tartó turdossimi (Árva m.) Elias Sartorius (†1706. jan. 15.) 1689 és 1692 között működött a necpáli iskola rektoraként, később tizenkét évig a Gömör megyei Csetneken volt rektor, majd 1703. január 16-án a jolsvai lelkései állásra ordínálták. REZIK-MATTHAEIDES 1971, i. m. 130-131; EOLAGE V.51., 299-300.
44.	168.	Keczer Sándor koporsóbeli zászlója	Manuscriptum	1697	Lipóczy Keczer Sándor (*1669. máj. 1., Kecserpekény – †1697. márc. 3., Drezda) Sáros megyei evangélikus nemesnek, Keczer Menyhért és Máriássy Erzsébet fiának 1697-ben kelt végrendelete: RADVÁNSZKY Béla, <i>Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században</i> , 3, Budapest, Knoll Károly, 1879, 348-361.
47.	176.	Collegii Theologici Wittebergensis Programma Encomis et Testimonii Reverendum Danielem Kermannum Myaviensem Pastorem tertium exulem exornans, animans	Wittebergae 26. Septembris	1700	Válószerűleg Daniel Krmann miavai lelkész (1690-) bibliakiadási tervéhez kapcsolódó irat, (ld. a következő tételt) egy, az ő érdemeit az ügy érdekében méltató nyilatkozat. Ahogy azt a leírás is jelzi, Krmann ekkor már harmadjára kényszerült távozni az ellenreformáció miatt Mijjavaról. 1699-től 1705-ig családjával németországi száműzetésben élt, részben Wittenbergben. ZSILINSZKY Mihály, <i>Kermann Dániel evangélikus püspök élete és művei 1663-1740</i> , Bp., Kókai Lajos, 1899, 52-57.
47.	177.	Collegii Theologici Wittebergensis Intercessio ad Ecclesias Evangelicas Danieli Kermanno Biblia cum Postillis correctiora Slavonica edere percipitanti elargita	Wittebergae 30. Septembris	1700	Daniel Krmann (*1663. aug. 28. Nagysziklás – †1740. szept. 17. Pozsony) miavai evangélikus lelkész, szuperintendens 1722-ben Halleban Bél Mátyással közösen újra kiadta a kralicei cseh bibliát, ennek a kiadásnak előszavában említi, hogy még 1700-ban a wittenbergi egyetem is támogatta a szentírás megjelentetésére irányuló szándékát. SZILÁDY Jenő, <i>A magyarországi tói protestáns egyházi irodalom 1517-1711</i> , Bp., 1939, 53.
58.	243.	Eliae Lani Debitum Clientis Officium Andreae Czemanka Onomasticum 30. Novembris 1710. celebratum. D. D.	Manuscriptum	/1710/	A bocabányai (Liptó m.) születésű Elias Lanit Jakob Zabler szuperintendens 1703. nov. 21-én ordínálta a krajnai/karaji (Nyitra m.) lelkései állásra. Nem tudjuk, hogy milyen kapcsolatot fűzött Ondrej Czemankához, akinek a névnapjára 1710-ben ezt a verset írta.

<i>Vol.</i>	<i>No.</i>	<i>A könyvjegyzékben szereplő szöveges leírás</i>	<i>Megjelölés</i>	<i>Év</i>	<i>Megjegyzés</i>
49.	197.	Friderici Karb. Rectoris Neczpallensis Monumentum sacrum piis Manibus Generosi Adami Czemanka Trnoviensis	Manuscriptum	1714	A besztercebányai születésű, Wittenbergben iskolázott (TAR 2004, i. m. No. 3307. Beiratkozás: 1709. máj. 7.), Friedrich Karp/Karpe (*1689. nov. 17., Besztercebánya – †1752. jan., Besztercebánya) feltehetően 1711-től volt a necpáli evangélikus iskola rektora, ahonnan 1716-ban a besztercebányai conrectori állásba távozott. EOL AGE V.51., 303–304; Rezik–MATTHAEIDES 1971, i. m. 333, 424, 533; Adam Czemanka 1714. aug. 28-án Tarnón halt meg, az ő halálára írhatta Lami ezt a gyászverset.
75.	293.	Scholae Neczpallensis Alumnorum (X) Applausus votivi, quibus Matthiam Augustini Verbi Divini Ministrum et Mariam Szadeczky Neosponsos prosequebantur Anno Christi 1722. 9. Februarii	Manuscriptum	/1722/	A lipószentmiklósi születésű, Wittenbergben iskolázott Matthias Augustini (*1753) 1720 elejétől volt a necpáli iskola rektora, majd 1721. június 29-től 1731-ig a necpáli evangélikus gyülekezet egyik lelkeseként működött. SAZ ZCM, nr. 678. Necpáli ev. anyakönyv 1705–1756, p. 65; Rezik–MATTHAEIDES 1971, i. m. 533. A kézirat azokat az üdvözlő verseket tartalmazza, amelyet a helyi iskola tíz diákja írt Augustininek szüdesnei Szádeczky Máriával 1722. febr. 9-én Necpálon tartott lakodalomra. Az lelkészt és a nemesi családból származó hajadont az anyakönyv szerint az azt megelőző napon adták össze Necpálon. <i>Uo.</i> , 323.
76.	294.	Scholae Neczpallensis luventutis maior (XXIII) Anathema, quo Johannem Thurzo Verbi Divini Ministrum et Annam Czemanka Neos-sponsos feriebant Anno Christi 1724. 2. Julii.	Manuscriptum	/1724/	A radványi (Zolyom m.) születésű, Wittenbergben iskolázott Johannes Thurzo (*1756. július 21., Necpál) valamikor 1722/1723-ban lett a necpáli evangélikus gyülekezet egyik lelkesé, 1735-től a turóci evangélikus egyházmegye esperese is volt. ZOVÁNYI 1977, i. m. 637–638; EOL AGE V.51, 280–281. SNA Zay, Coll. XII, 1. (eltérő adatokkal) A necpáli anyakönyv tanúsága szerint Anna Czemankával, Beniczky Imre özvegyével valóban 1724. július 2-án tartotta lakodalmat. SAZ ZCM, r. 678. Necpáli ev. anyakönyv 1705–1756, 327. A lakodalomra a necpáli iskola diákjai által írott latin, német és görög nyelvű fenti üdvözlőverseket ismerjük Josephus Schulek másolatából, aki azokat, 22 szerzőt megnevezve, tévesen 1723. július 2-re keltezi. EOL AGE V.40. p. 107–114.
44.	147.	Ministerii Ecclesiastici Lyptoviensis Articuli	Manuscriptum	Év nélkül	Alighanem a lipóti evangélikus esperességnek azokról a cikkeleiről van szó, amelyeket 1613-ban elkészített jegyzőkönyvük elejére bemásoltak. SNK LA C 1069, XXII. kötet, 7–9. (Martin Lauček 1756. évi másolata a protocollumról.)

Jelen tanulmány Ondrej Czemanka (1675–1759) turóci szlovák nemes életpályáját és könyvtárát mutatja be. A művelt evangélikus kisbirtokos nem folytatott külföldön tanulmányokat, és a szakirodalomban forgó állításokkal szemben nem működött evangélikus lelkészként sem, de szorgalmas önképzéssel nagy műveltségre tett szert, és tudatos gyűjtőmunkával tarnói kúriájában kialakította a 18. század elejének egyik legjelentősebb magánkönyvtárát. Gyűjteményére támaszkodva pedig bekapcsolódott kortársának, Bél Mátyásnak több nagy tudományos vállalkozásába. Ahogy azt a kortársak is fejejezték, ez a híres könyvtár valamikor az 1730-as években szinte teljesen elpusztult egy tűzvészben, ám fennmaradt egy, azóta szintén elveszett, a könyvek címeit, megjelenési helyét és évszámát pontosan feltüntető jegyzéke, amelyből Czemanka egy szomszédja és barátja, Gabriel Valovicz 1756-ben készített egy 296 tétel (26 kéziratot, 197 magyarországi és 73 külföldi nyomtatványt) tartalmazó kivonatot. A Martin Lauček (1732–1802) szakolcai lelkész kéziratgyűjteményéből (Pozsony) előkerült katalógus kifejezetten az egykori könyvtár hungarikumai közül válogat. Segítségével valamelyest megismerhettük Czemanka határozottan evangélikus jellegű és teológiai súlypontú könyvtárát, és számos ismeretlen tétellel bővíthettük a magyar nemzeti bibliográfia különböző sorozatait.

Szabó, András Péter

Treasures of a Lost Collection – The Library of Ondrej Czemanka

The above study presents the life and the library of a Slovakian nobleman from the region Turiec, Adam Czemanka (1675–1759). The well-educated smallholder could not pursue studies abroad, and, contrary to the allegations of special literature he did not serve as a Lutheran minister either, but he was able to acquire considerable knowledge through self-education, and he could build up one of the most important private-libraries of the early 18th century in Hungary. Leaning on his collection, he effectively supported the major science ventures of Mátyás Bél, including the description of Hungary and an edition of narrative sources from the medieval and early modern era. As it was marked by his educated fellow countryman, this magnificent library was destroyed by fire sometime in the 1730s, but its catalog survived for a while, and a neighbor and younger friend of Czemanka, Gabriel Valovicz made of it in 1756 an extract of 296 items closely related to Hungary, among them 26 manuscripts, 197 prints issued in Hungary and 73 published abroad. This has been preserved as part of the collection made by Skalica minister, Martin Lauček at the turn of the 18th and the 19th centuries, now kept in the Slovak National Archive in Bratislava. Since this list of books is very precise, containing the place and exact year of publishing, we have been able to identify each print (picking out and presenting the ones hitherto unknown). At the end of the analysis, we have been given an impression of the library, which can be characterized as a typical Lutheran collection, with a preponderance of theological dissertations and occasional prints.

Keywords: 17th-century prints in Hungary, Collecting books, Lutheran ecclesiastical culture, Education of early modern nobility, Ondrej Czemanka.